

Kapitulli III

UTI POSSIDETIS JURIS DHE ÇËSHTJA E ÇAKTIMIT TË KUFIJVE TË KOSOVËS

Sfondi historik: Punimi i parë, me titull “*Uti Possidetis Juris: Nga Roma në Kosovë*”, u botua në ShBA si pjesë e një debati ndërkombëtar mbi brishtësinë e së drejtës ndërkombëtare dhe pamundësinë e saj për të zgjidhur konfliktet dhe mosmarrëveshjet e ndryshme ndërmjet shteteve dhe akterëve të tjerë të së drejtës ndërkombëtare¹.

Kur më 2003, në fillim të atij viti, më kërkuan të shkruaja diçka për revistën e njohur akademike, *The Fletcher Forum of World Affairs*, menjëherë më doli në mendje çështja e kufijve të Kosovës dhe konteksti i tyre juridiko-ndërkombëtar. Kjo për faktin se parimi *uti possidetis*, ashtu siç ishte zbatuar në ish-Jugosllavi, e linte Kosovën jashtë lojës dhe potencialisht legalizonte njëherë e përgjithmonë mbetjen e Kosovës nën sovranitetin formal të RFJ-së (Serbia dhe Mali i Zi), përkatësisht nën sovranitetin serb në rast të largimit të Malit të Zi nga RFJ, këtij shteti të krijuar nga diktatori serb Sllobodan Milloseviq më 1992 pas shpërbërjes së ish-Jugosllavisë.

Situata e fundit si më sipër ndodhi tri vjet më vonë, në qershor të vitit 2006, kur Mali i Zi u nda nga RFJ. Shkrimi si më sipër, i cili riprodhohet këtu, ka qenë pledoaje e autorit të këtyre rreshtave për një korrigjim ndërkombëtar të qasjes ndaj Kosovës sa i përket zbatimit të parimit *uti possidetis*. Ai korrigjim do të konsistonte në zbatimin e parimit *uti possidetis* 1974 edhe ndaj Kosovës dhe jo ashtu siç e kishte thënë Komisioni Badinter në mendimin e vet nr. 3 të datës 11 janar 1992². Kjo për faktin e thjeshtë se Kosova, ani

¹ Enver Hasani, “*Uti Possidetis Juris: From Rome to Kosovo*”, *Fletcher Forum of World Affairs* vol. 27, issue 2 (Summer/Fall 2003). Vëllimi i revistës *Fletcher Forum of World Affairs* i qe kushtuar lëmisë të së drejtës ndërkombëtare dhe vështirësive që kjo degë e së drejtës po haste në realizimin e misionit të saj – arritjes së paqes në marrëdhëniet ndërkombëtare. Kjo shihet nga vet titulli i këtij vëllimi, “International Law under Fire” (E drejta ndërkombëtare nën zjarr), ku të gjitha shkrimet flisnin për aspekte të ndryshe të paqes në planin ndërkombëtar dhe për rolin e së drejtës ndërkombëtare në arritjen e saj.

² “Ky parim [*uti possidetis juris* – vërejtja jona, E.H.] zbatohet me po aq lehtësi ndaj republikave sepse paragrafi i dytë dhe i katër i nenit 5 të Kushtetutës së RSFJ-së theksojnë se territo-

se nuk ishte një republikë federale, kishte një identitet të qartë territorial që nga viti 1974, identitet të cilin ua garantonte Kushtetuta e RSFJ-së e vitit 1974 si republikave ashtu edhe ish-krahinave autonome³.

Mendimi nr. 3 si më sipër ishte dhënë nga Komisioni Badinter si përgjigje në shqetësimet dhe dilemat serbe, të cilat buronin nga politikat e saj hegemoniste që synonin krijimin e Serbisë së madhe dhe ndryshimin e kufijve administrativë të ish-republikave federale jugosllave dhe të kufijve administrativë të Kosovës, kufij që, siç u pa, garantoreshin në po të njëjtën mënyrë si ata republikanë nga Kushtetuta e RSFJ e vitit 1974. Dilemat dhe shqetësimet hegemoniste serbe, Republika e Serbisë i kishte shprehur me shkrim dhe ia kishte paraqitur Lordit Carrington, i cili atëbotë ishte kryetar i Konferencës për Jugosllavinë, më datën 20 nëntor 1991. Kjo dilemë dhe ky shqetësim serb shprehej në formë të pyetjes për sa vijon: “a mund të konsiderohen si kufij ndërkombëtar kufijtë e brendshëm mes Kroacisë dhe Serbisë dhe mes Bosnjë-Hercegovinës dhe Serbisë?”

Pas analizës së materialeve dhe argumenteve të ofruara nga të gjitha palët – që domethënë nga Bosnjë-Hercegovina, Kroacia, Maqedonia, Mali i Zi, Sllovenia, Serbia, kryesia e cinguar e RSFJ-së dhe, së fundi, edhe nga i a.q. “kuvendi i popullit serb të Bosnjë-Hercegovinës”⁴ – Komisioni Badinter dha mendimin e vet nr. 3 si më sipër. Në të thuhej:

ret e republikave dhe kufijtë e tyre nuk mund të ndryshohen pa pëlqimin e vetë republikave”.

³ Neni 5 [Republika Socialiste Federative e Jugosllavisë] i Kushtetutës së RSFJ të vitit 1974:

“Territori i Republikës Socialiste Federative të Jugosllavisë është unik dhe përbëhet nga territori i republikave socialiste.

“Territori i republikës nuk mund të ndryshohet pa pëlqimin e republikës, kurse territori i krahinës autonome – pa pëlqimin e krahinës autonome.

“Kufiri i Republikës Socialiste Federative të Jugosllavisë nuk mund të ndryshohet pa pëlqimin e të gjitha republikave dhe krahinave autonome.

“Kufiri mes republikave mund të ndryshohet vetëm në bazë të pëlqimit të tyre, e kur flitet për kufijtë e krahinave autonome, as pa pëlqimin e krahinave autonome.”

⁴ Asnjëherë gjatë ekzistimit të ish-Jugosllavisë (1918-1992) populli serb i Bosnjë-Hercegovinës nuk kishte pasur identitet territorial të veçantë dhe të pavarur. Ky “identitet” u krijua me dhunë dhe me gjenocid kundër popujve dhe kulturave jo serbe në Bosnjë-Hercegovinë. Ky kuvend serb i formuar në vigjilje të luftës dhe gjenocidit serb në Bosnjë-Hercegovinë, kishte për qëllim realizimin e të drejtës eksterne për vetëvendosje, duke shpresuar se krijimi i tij dhe i një republike serbe në Bosnjë-Hercegovinë do të tolerohej dhe pranohej nga bashkësia ndërkombëtare. Kjo nuk ndodhi, megjithatë, sepse tërë bashkësia ndërkombëtare në fillim të krizës në ish-Jugosllavi pa në formimin e këtyre kuvendeve serbe politikën hegemoniste serbë që synonte ndryshimin me dhunë të kufijve administrativ të republikave dhe krahinave ish-Jugosllave.

1. Në mendimin e tij nr. 1 të datës 29 nëntor 1991, i cili është publikuar më 7 dhjetor, Komisioni ka deklaruar se “Republika Socialiste Federative e Jugosllavisë është në proces të shpërbërjes”. Duke pasur parasysh se Republika e Kroacisë dhe ajo e Bosnjë-Hercegovinës, *inter alia*, kanë kërkuar njohje ndërkombëtare, Komisioni është i mendimit që përgjigja në pyetjen e shtruar [nga Serbia përmes Lordit Carrington – vërejtja jonë, E.H] duhet të jepet domosdoshmërisht në kontekst të situatës në ndryshim e sipër dhe si pasojë duhet të mbështetet në parimet dhe rregullat e së drejtës ndërkombëtare publike.
2. Komisioni është i mendimit që, rrjedhimisht, kur procesi në RSFJ çon drejt krijimit të një ose më shumë shteteve të pavarura, çështja e kufijve, posaçërisht të atyre republikave të përmendura në pyetjen e shtruar si më sipër [nga ana e Serbisë – vërejtja jonë, E.H.], duhet të zgjidhet në përputhje me parimet e mëposhtme.

E para, të gjithë kufijtë e jashtëm duhet të respektohen në përputhje me parimin e përmendur në Kartën e Kombeve të Bashkuara, në Deklaratën mbi Parimet e së Drejtës Ndërkombëtare në lidhje me Marrëdhëniet Miqësore dhe Bashkëpunimin mes Shteteve në përputhje me Kartën e Kombeve të Bashkuara (Rezoluta 2625 (XXV) e Asamblesë së Përgjithshme të Kombeve të Bashkuara) dhe në Aktin Final të Helsinkit, si dhe me parimin që gjendet në nenin 11 të Konventës së Vjenës të datës 23 gusht 1978 mbi Trashëgimin e Shteteve në Traktatet Ndërkombëtare.

E dyta, kufijtë mes Kroacisë dhe Serbisë, mes Bosnjë-Hercegovinës dhe Serbisë, dhe mes shteteve tjera të pavarura na afërsi (fqinjësi), nuk mund të zëvendësohen përveçse me marrëveshje të arritur lirshëm mes palëve.

E treta, përveç nëse palët pajtohen ndryshe, kufijtë e mëparshëm administrativë bëhen kufij të mbrojtur nga e drejta ndërkombëtare (kufij ndërkombëtarë). Ky përfundim rrjedh nga parimi i respektimit të *status quo*-së territoriale dhe, në veçanti, nga parimi *uti possidetis*. Megjithëse, fillimisht, *uti possidetis* është aplikuar për dhënien fund të çështjeve të dekolonizimit në Amerikë dhe Afrikë, sot njihet si një parim i përgjithshëm, siç edhe thuhet në Mendimin e Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë të datës 22 dhjetor 1986 në rastin mes Burkina-Fasos e Republikës së Malit (*Frontier Dispute*, 1986, ICJ Report, fq. 554-556):

Ky parim nuk është një normë e veçantë, e cila i përket vetëm një sistemi specifik të së drejtës ndërkombëtare. Ai është një parim i përgjithshëm, i cili logjikisht është i lidhur me fenomenin e fitimit të pavarësisë, kurdo që ajo ndodh. Qëllimi i tij i dukshëm është që të pengojë rreziki-

min e pavarësisë dhe stabilitetit të shteteve të reja nga luftërat vëllavrasëse [...].

Ky parim zbatohet me po aq lehtësi ndaj republikave sepse paragrafi i dytë dhe u katërt i nenit 5 të Kushtetutës së RSFJ-së theksojnë se territoret e republikave dhe kufijtë e tyre nuk mund të ndryshohen pa pëlqimin e vetë republikave.

E katërta, sipas parimit të mirënjohur të së drejtës ndërkombëtare ndryshimi me forcë i kufijve ekzistues ose kufijve nuk mund të prodhojnë asnjë efekt legal. Ky parim mbështetet, për shembull, në Deklaratën mbi Parimet e së Drejtës Ndërkombëtare në lidhje me Marrëdhëniet Miqësore dhe Bashkëpunimin mes Shteteve në përputhje me Kartën e Kombeve të Bashkuara (Rezolutën 2625 (XXV) të Asamblesë së Përgjithshme të Kombeve të Bashkuara) dhe Aktin Final të Helsinkit. Ky parim është pranuar nga Konferenca e Hagës më 7 shtator 1991 dhe është futur në Projekt-Konventën e 4 nëntorit 1991, e hartuar nga Konferenca për Jugosllavinë.

Kur ndodhi ndarja e Malit të Zi nga USMZ në qershor të vitit 2006, atëherë Serbia trashëgoi të gjitha të drejtat dhe detyrimet e shtetit pararendës që i takonin territorit të ish-KSA të Kosovës. RFJ (Serbi dhe Mali i Zi), e krijuar më 1992 dhe e transformuar sipas një marrëveshje të lidhur në Beograd më 14 mars të vitit 2002 në USMZ, ishte njëri prej pesë shteteve trashëgimtare të ish-Jugosllavisë⁵. Procesi i trashëgimit të ish-Jugosllavisë u mbyll më 2001 me lidhjen e Marrëveshje së Vjenës për Trashëgimin e ish-Jugosllavisë, e cila është diskutuar në kapitullin II të këtij libri si një ndër temat e veçanta. Trashëgimi i Serbisë ndaj territorit të Kosovës bazohej në Marrëveshjen për Union, e lidhur në Beograd më 14 mars 2002, mes Serbisë dhe Malit të Zi. Kjo marrëveshje, e cila diskutohen në punimin e parë në vijim, kishte dispozita të veçanta të cilat i njihnin një të drejtë të tillë Republikës së Serbisë. Këto dispozita ishin formuluar ashtu që në mënyrë të qartë Serbisë i njihnin të drejta preferenciale ndaj Kosovës në rast të shpërbërjes së unionit të ri shtetëror serbo-malazez.

Me pavarësimin e Kosovës më 17 shkurt 2008 nisi zbatimi i parimit *uti possidetis juris*, sipas zbatimit automatik të këtij parimi në të drejtën ndërkombëtare, i cili konsiston në transformimin e kufijve të fundit administrative në kufij ndërkombëtarë. Kjo nënkupton se kufijtë e fundit të Kosovës, të

⁵ Nga shpërbërja e ish-Jugosllavisë në pranverën e vitit 1992 ishin krijuar këto pesë shtetet të reja trashëgimtare: Bosnjë-Hercegovina, Kroacia, Maqedonia, RFJ (Serbi dhe Mali i Zi) dhe Sllovenia.

cilën në thelb ishin ata që kishin qenë më 1974, bëheshin kufijtë të rinj ndërkombëtarë të shtetit të Kosovës. Vija kufitare e Kosovës së 17 shkurtit 2008, jo domosdo ishte e njëjtë me vijën kufitare që kishte ekzistuar në shkurt të vitit 1974, kur ishte miratuar Kushtetuta e ish-KSA të Kosovës e po atij viti. Se kjo është kështu u pa qartë kur filloi caktimi i kufijve të Kosovës me fqinjët e saj: Maqedoninë dhe Malin e Zi. Në ndërkohë që më Maqedoninë kishte një marrëveshje për delimitim, sipas së cilës kufijtë e RFJ-së (Serbi e Mal i Zi) caktoheshin mbi bazën e gjendjes së fundit kadastrale dhe kritereve të tjera shtesë nga e drejta ndërkombëtare klasike (pozita gjeografike, interesi ekonomik i vendeve dhe i qytetarëve të afektuar më caktimin e kufirit etj.), me Malin e Zi nuk pati asnjë marrëveshje paraprake ashtu që caktimi i kufijve të Kosovës me Malin e Zi doli të jetë jo identifikim i vijës kufitare të vitit sipas rregullës *uti possidetis juris*, por caktim i një kufiri të ri shtetëror të Kosovës. Me Maqedoninë gjërat ishin më të qarta sepse flitej për trashëgim nga ana e Kosovës të Marrëveshjes së vitit 2001, e cila ishte lidhur mes Maqedonisë dhe RFJ-së. Këtu Kosova nuk kishte shumë zgjidhje: kufirit i caktuar dhe i ndryshuar më 2001 në mënyrë automatike trashëgohej nga shteti i ri i Kosovës sipas rregullave mbi trashëgimin e marrëveshjeve ndërkombëtare për kufijtë të cilat janë absolute dhe nuk mund të ndryshohen nga palët në mënyrë të njëanshme⁶. E njëjta gjë vlen edhe me marrëveshjen për kufijtë me Shqipërinë, e njohur si Protokoli i Firencës i vitit 1926, me të cilën janë caktuar kufijtë e

⁶ Këtë rrethanë Kosova e kishte bërë të qartë në mënyrë të njëanshme me momentin e pranimin të Planit Ahtisaari (2007) si dokumentin bazik mbi bazën e të cilit u shpall pavarësia e vendit më 17 shkurt 2008. Në nenin e tretë [Kufiri] të Aneksit të VIII-të [Sektori i Sigurisë në Kosovë] të Planit Ahtisaari, qartë flitet për ndryshim të trashëgim klasik të kufijve të vitit 1974 të Kosovës, të ndryshuar me marrëveshjen e sipërcekur të vitit 2001 të lidhur mes RFJ (Serbi dhe Mali i Zi) dhe Maqedonisë). Ky nen në pikën 3.2 thotë si vijon:

“Territori i Kosovës nga vija kufitare e Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës brenda Republikës Socialiste Federative të Jugosllavisë ashtu siç kanë qenë këto vija kufitare më 31 dhjetor 1988, përveç ndryshimit të vijës kufitare nga marrëveshja e demarkacionit mes Republikës Federative të Jugosllavisë dhe ish-Republikës Jugosllave të Maqedonisë më 23 shkurt 2001”.

Se fjala është për zbatim të së drejtës klasike ndërkombëtare mbi trashëgimin në marrëveshje ndërkombëtare të cilat kanë të bëjnë me kufijtë, qartë shihet edhe nga një deklaratë e kryesuesit të Këshillit të Sigurimit të OKB-së, të datës 7 mars 2007, të cilën në fusnotën nr. 7 me nenin e tretë si më sipër e citon Plani Ahtisaari. Kryesuesi i Këshillit të Sigurimit me atë rast pat thënë, ndër tjera, se: “Këshilli i Sigurimit bën thirrje për nevojën e respektimit të sovranitetit dhe integritetit territorial të ish-Republikës Jugosllave të Maqedonisë. Në këtë kontekst thekson se marrëveshja mbi demarkacionin e kufirit, e nënshkruar në Shkup më 23 shkurt 2001 [...] duhet të respektohet nga të gjithë”.

sotëm të Shqipërisë, ku pjesa kah Kosova dikur ka qenë nën sovranitetin e ish-Jugosllavisë.

Nga sa më sipër, problemet që lindën në caktimin e kufijve me Malin e Zi, fqinjin tonë perëndimor, gjenezën e kanë pikërisht në shpërputhjen mes parimit *uti possidetis* siç ka ekzistuar më 1974 dhe *uti possidetis* siç është caktuar me interpretimin krejtësisht gabim dhe jotransparent të një komisioni qeveritar, i cili u kryesua nga z. Murat Meha dhe që punoi nga viti 2012 e deri më 25 gusht 2015, kur u nënshkrua Marrëveshja për Demarkacionin me Malin e Zi. Autori i këtyre rreshtave u njoftua me këto gabime vetëm në pranverën e hershme të vitit 2016, në ndërkohë që po përgatiste botimin e dy monografive, një për të drejtën kushtetuese dhe tjetra për të drejtën ndërkombëtare. Në kuadër të monografisë së fundit, të cilën tani e ka në dorë lexuesi, autori dëshironte që të ribotonte pikëpamjet e tij për kufijtë, të cilat i kishte shprehur qysh gjatë kohës së studimeve të doktoratës (1998-2001), por edhe më herët që nga koha e shkrimeve të para për trashëgimin e ish-Jugosllavisë, të cilët së bashku riprodhohen në këtë monografi.

Duke bërë përgatitjen për botimin e shkrimeve për kufij dhe trashëgim të shteteve në të drejtën ndërkombëtare, në pranverën e hershme 2016, ky autor kishte kërkuar ndihmën e disa kolegëve për të gjetur kopjen e marrëveshjes për demarkacion me Malin e Zi, të nënshkruar në Vjenë më 25 gusht 2015. Kjo çështje tanimë ishte bërë një agjendë e njohur për publikun, si pasojë e reagimit të partive opozitare në Kosovë, por që diskursi rreth marrëveshjes ishte kryesisht mekanik, teknik, dhe bazohej në argumentime të natyrës hartografike në kuptimin e gjerë të kësaj fjalë. Si i tillë, reagimi profesional kufizohej në disa profesorë universitarë nga lëmenjtë e gjeografisë dhe gjeodezisë, pa ndonjë argument nga lëmi i së drejtës dhe marrëdhënieve ndërkombëtare. Debati asnjëherë nuk arriti të ketë një ton juridiko-ndërkombëtar, çfarë do të duhej të ishte rasti.⁷ Kanë qenë kryesisht gjeografët dhe gjeodetët ata që i bënë publike gabimet e mëdha të Komisionit të udhëhequr nga z. Murat Meha dhe i dhanë tonin debatit për këtë çështje.

⁷ Libri i prof. Zejnullah Grudës doli vonë, njëjtë sikur edhe ky libër që e ka lexuesi në dorë, d.m.th., pasi që është mbyllur debati rreth gabimeve të shkaktuara në demarkacionin me Malin e Zi. Cf. Zejnullah Gruda, *Kufijtë në dëm të shqiptarëve (Demarkacioni i vijës kufitare Kosovë-Mali i Zi në kontekstin historik, ish-jugosllav dhe të së drejtës ndërkombëtare)* (Koha: Prishtinë, qershor 2016). Shpresojmë se edhe ky libër, krahas librit të prof. Zejnullah Gruda, do paraqesë një kontribut modest në problematikën e caktimit të kufijve të Kosovës në të ardhmen si dhe do të evidentojë për gjeneratat që vijnë gabimet e bëra gjatë vënies së kufirit me Malin e Zi.

Për këtë qëllim, autori i këtyre rreshtave në koordinim me kolegët nga Fakulteti Juridik i Universitetit të Prishtinës, profesorët Zejnullah Gruda, Hajredin Kuçi, Iliriana Islami, Remzije Istrefi etj., si dhe me dekanin prof. Haxhi Gashi, mori iniciativën për organizimin e një debati profesional-shkencor lidhur me çështjen e kufijve në të drejtën ndërkombëtare. Kjo edhe ndodhi, më datën 25 prill 2015, kur në Fakultetin Juridik u mbledhën profesorët më eminentë të Kosovës, jo vetëm juristët por edhe nga lëmenjtë e tjerë, për të rrahur problematikën e demarkacionit, si njëri ndër aspektet relativisht teknike në fazën e caktimit shtetëror të kufijve në të drejtën ndërkombëtare. Ky ka qenë momenti kur ky autor është njoftuar me profesorët e nderuar Shpejtim Bulliqi, Florim Isufi dhe Përparim Ahmeti. Që nga ky moment kemi punuar së bashku në mënyrë intensive, secili nga këndi i vet i profesionit, deri në kurorëzimin e punës sonë të përbashkët me datën 3 gusht 2016, kur në Kuvend të Kosovës u mbajt debati i vonuar publik, profesional dhe shkencor lidhur me caktimin (e gabuar) të kufijve me Malin e Zi. Siç e thotë populli, “më mirë vonë se kurrë”! Efektet pozitive të këtij debati publik u vërejtën që atë ditë dhe pas saj sepse tanimë qartë duket se kufijtë dhe çështjet tjera serioze të interesit nacional nuk mund të vendosen pa pjesëmarrjen e segmenteve kompetente të profesionit dhe shkencës.

I. *UTI POSSIDETIS JURIS*: NGA ROMA NË KOSOVË

Hyrje

Ky punim analizon parimin *uti possidetis juris*, një koncept i së drejtës ndërkombëtare që i definon kufijtë e shteteve të reja sovrane, duke u bazuar në kufijtë e tyre të mëparshëm administrativë. Ai vazhdon duke gjurmuar rrënjët historike të konceptit dhe duke analizuar zbatimin e tij në ditët e sotme, ndonëse në rastin e Kosovës jo i pranuar në politikën dhe të drejtën ndërkombëtare. Me origjinë nga e drejta romake, *uti possidetis juris* përfshinte pronësinë mbi gjërat dhe ishte i natyrës së përkohshme. Vetëm më vonë, gjatë kohës së mesjetës, u bë normë e marrëdhënieve ndërkombëtare, së pari në Amerikën Latine dhe pastaj në Afrikë dhe në Azi.

Jashtë kontekstit kolonial, parimi *uti possidetis juris* është zbatuar në shpërbërjen e federatave komuniste të Jugosllavisë, të Çekosllovakisë dhe të Bashkimit Sovjetik.

Në fokus të kësaj analize është rasti i Jugosllavisë, që i solli një tragjedi tërë territorit të Ballkanit.

Kjo nuk do të thotë se shpërbërja e Bashkimit Sovjetik dhe ajo që ndodhi më pas nuk prodhuan tragjedi: zhvillimet aktuale në Çeçeni dëshmojnë të kundërtën. Kosova ka përjetuar një përfshirje të pashembullt nga ana bashkësisë ndërkombëtare me qëllim të zgjidhjes së statusit të saj. Megjithatë, kjo bashkësi deri më sot ka insistuar në zbatimin e vazhdueshëm të parimit *uti possidetis juris*, i cili u tregua si shkatërrues sepse nënkuptonte që Kosova përfshihej nën sovranitetin e RFJ-së (Serbia dhe Mali i Zi).

1. Zhvillimi historik

Historikisht, parimi *uti possidetis juris* është zhvilluar në dy forma: *uti possidetis juris* dhe *uti possidetis de facto*⁸. Parimi i parë është shfrytëzuar në kohët moderne, përderisa ai i fundit i takon së kaluarës, origjina e të cilit mund të gjurmohet deri në kohën e mesjetës. Në atë kohë, ndarja e territoreve bëhej në mënyrë të ngjashme me ndarjen e pronës private. Për shembull, Papa Aleksandri VI ishte i njohur për lëshimin e tapive të tij, të cilat e emëronin pronarin e një territori të caktuar⁹.

E drejta romake, e cila e bëri të njohur parimin *uti possidetis* në të drejtën ndërkombëtare, e mendonte ndryshe atë. Dekretet pretoriane të Republikës së Romës, që definojnë pronën private, bënë një dallim ndërmjet posedimit dhe pronësisë. Në rastet kur posedimi i një gjësendi ishte bërë në mirëbesim – pra, jo me përdorimin e forcës apo në mënyra të tjera mashtruese – gjyqtarët romakë zbatonin normën e famshme *uti possidetis, ita possidetis* (“pasi që posedoni, ju mund të posedoni”). Megjithatë, ky rregull nuk zbatohet në çështjet e pronësisë – për çështje të tilla vendosej në gjykatë¹⁰.

⁸ Steven Ratner, “Drawing a Better Line: *Uti Possidetis* and the Borders of New States”, *American Journal of International Law* vol. 90, no. 4 (October 1996) fq. 594-595.

⁹ Jesse S. Reves, “International Boundaries”, *American Journal of International Law* vol. 38, no. 4 (October 1944) fq. 539-541; dhe Frederich von der Heydte, “Discovery, Symbolic Annexation and Virtual Effectiveness in International Law”, *American Journal of International Law* vol. 29, no. 3 (July 1935) fq. 452.

¹⁰ Për të Drejtën Romake, shih në W. Michael Reisman, “Protecting Indigenous Rights in International Adjudication”, *American Journal of International Law* vol. 89, no. 2 (April

Evoluimi gradual i *uti possidetis* nga e drejta private në sferën ndërkombëtare, si dhe transformimi i tij në një normë me zbatim më të gjerë, ka vazhduar në dy drejtime. I pari reflekton implikimet praktike të zbatimit të *uti possidetis*, transformimi i tij nga një rregull që kishte të bëjë me pretendimet mbi pronën private, në një normë që i përket sovranitetit shtetëror apo territorial. Tjetri ka të bëjë me transformimin e “posedimit”, si një gjendje e përkohshme dhe faktike në të drejtën private, në një status të përhershëm ligjor të të drejtave sovrane mbi territorin e një shteti. Një transformim i tillë nuk duhet të befasojë, duke pasur parasysh se *uti possidetis* u shfaq në një kohë kur shfrytëzimi i forcës së pakufizuar nga shtetet në konfliktet për territore nuk konsiderohej joligjor apo jolegjitim¹¹ – një pikëpamje që zgjati deri në kohën e Luftës së Dytë Botërore.

Uti possidetis juris, siç njihet edhe sot, bazohet në dy ide: në vetëvendosjen dhe në mospërzierjen në punët e brendshme të shteteve të tjera. Që të dyja rrjedhin nga Amerika Latine, në fillim të shekullit XIX. Zbatimi i parë zyrtar i *uti possidetis* në Amerikën Latine reflekton natyrën e çështjeve evropiane në një rën anë, si dhe marrëdhëniet ndërmjet Evropës dhe Amerikës Latine pas luftërave të Napoleonit mes viteve 1796-1815 në anën tjetër. Evropa ka ndërhyrë vazhdimisht në Amerikën Latine në kërkim të *terra nullius* (tokë e askujt), që më vonë u bë pronësi e saj koloniale¹². Pas pavarësisë së Amerikës Latine, që u arrit mes viteve 1810 dhe 1824, evropianët tentuan që të trans-

1995) fq. 352, fusnotat 8 dhe 9. Në këtë studim, autori jep një pasqyrë të teorisë së themeluar nga Monroe, e cila konfirmon se *uti possidetis* është bartur nga ana e juristëve mesjetarë në marrëdhëniet mes shteteve nga lëmia e së drejtës private e së drejtës romake.

¹¹ Frantz Despagnet, *Cours de Droit International* (Librarie de la Société du Recueil Sirey: Paris, 1910) fq. 117-132, 575, 579-584; Thomas Joseph Lawrence, *Les principes de droit international* (Imprimerie de la Université: Oxford, 1920), 766; Thomas Baty, “Can an Anarchy be a State?”, *American Journal of International Law* vol. 28, no. 3 (July 1934) fq. 444, 446, 454; Karl Strupp, “Les règles générales du droit de la paix”, *Recueil de Cours de l’Académie de Droit International* vol. 47 Tome I (1934) fq. 473-474; dhe Hersch Lauterpacht (ed.), *Oppenheim’s International Law*. vol. II, 7th ed. (Longman: London, 1952) fq. 598-599.

¹² Teoria e proklamuar nga Emerich de Vattel ka klasifikuar tri epoka të *terra nullius*-it, të cilat i korrespondojnë analizës sonë të *uti possidetis*-it. Këto epoka mund të përmbliidhen shkurt në: konceptin e së drejtës romake nga shekulli XVI, kur *terra nullius* kishte të bënte me të gjitha territoret joromake; pikëpamja e shekujve XVII dhe XVIII që konsideronin si *terra nullius* çdo tokë jokristiane; dhe, së fundi, pretendimet e shekullit XIX sipas të cilave territoret që nuk i takonin një “kombi të civilizuar” konsideroheshin si *terra nullius*. Cf. Joshua Castellino, “Territoriality and Identity in International Law: The Struggle for Self-Determination in the Western Sahara”, *Millennium: Journal of International Studies* vol. 28, no. 2 (1999) fq. 547. Rasti i Amerikës Latine i përket kategorisë së parë të *terra nullius*, kurse kolonitë tjera bien në kategorinë e “territoreve që nuk iu takojnë shteteve të civilizuar”.

ferojnë politikën e balancës së forcave nga Evropa në Amerikën Latine. Si rrjedhojë, dhe me qëllim për të shmangur ndërhyrjet e shpeshta evropiane, shtetet e Amerikës Latine (përveç Brazilit, deri së fundi) pranuan parimin *uti possidetis juris* për të udhëhequr me marrëdhëniet e tyre.

Vlen për të ritheksuar se caktimi i kufijve territorialë i sovraniteteve të reja është bazuar në *uti possidetis juris* dhe jo në *uti possidetis de facto*. Kjo nënkuptonte që kufijtë shtetërorë të shteteve të reja të pavarura përkonin me ish-kufijtë kolonialë, duke mos lënë *terra nullius* (tokë të askujt) në atë pjesë të botës. Një dekadë më vonë, parimi i *uti possidetis* është fuqizuar me Doktrinën Monroe të vitit 1823, që kërkonte mosndërhyrjen në çështjet e brendshme të kontinentit amerikan¹³. Në të njëjtën kohë, përderisa pranimi i *uti possidetis juris* nga shtetet e Amerikës Latine kishte për qëllim të parandalonte konfliktet e mëtutjeshme rreth kufijve, ai nuk ndaloi as ndërhyrjen evropiane e as mosmarrëveshjet territoriale¹⁴. *Uti possidetis*, si dhe koncepti i mosndërhyrjes në çështjet e brendshme të shteteve sovrane, u shndërruan në parime të mirëvendosura dhe me zbatim të përgjithshëm vetëm pas përfundimit të Luftës së Dytë Botërore, gjatë procesit të dekolonizimit.

Në periudhën ndërmjet viteve 1815 dhe 1945, rregullat mbi sovranitetin territorial në Evropë bazoheshin në kritere të tjera. Kongresi i Vjenës i vitit 1815 ka përcaktuar një filozofi dhe praktikë të ashtuquajtur “sferat e

¹³ Norman Rich, *Great Power Diplomacy: 1814-1914* (McGraw-Hill: New York, 1992) fq. 28-44; 167-184; dhe 347-364.

¹⁴ Kontesti i fundit territorial, i zgjidhur më 1992, ka qenë mes Salvadorit dhe Hondurasit, me Nikaraguan si palë ndërhyrëse. Për një pasqyrë të historikut të kontesteve për kufij në Amerikën Latine që nga shekulli XIX, shih më shumë në Alejandro Álvarez, “Latin America and International Law”, *American Journal of International Law* vol. 3, no. 2 (April 1909) fq. 269-353; James Brown Scott, “The Swiss Decision in the Boundary Dispute Between Colombia and Venezuela”, *American Journal of International Law* vol. 16, no. 3 (July 1922) fq. 428-431; Chandler P. Anderson, “The Costa Rica-Panama Boundary Dispute”, *American Journal of International Law* vol. 15, no. 2 (April 1921) fq. 236-240; Lester Hood Woolsey, “Boundary Disputes in Latin America”, *American Journal of International Law* vol. 25, no. 2 (April 1931) fq. 324-333; F.C. Fisher, “The Arbitration of the Guatemalan-Honduras Boundary Dispute”, *American Journal of International Law* vol. 27, no. 3 (July 1933) fq. 403-427; Lester Hood Woolsey, “The Ecuador-Peru Boundary Controversy”, *American Journal of International Law* vol. 31, no. 1 (January 1937) fq. 97-100; Josef L. Kunz, “Guatemala vs. Great Britain: In Re Belice”, *American Journal of International Law* vol. 40, no. 2 (April 1946) fq. 383-390; C.G. Fenwick, “The Honduras-Nicaragua Boundary Dispute”, *American Journal of International Law* vol. 51, no. 4 (October 1957) fq. 761-765; Georg Maier, “The Boundary Dispute between Ecuador and Peru”, *American Journal of International Law* vol. 63, no. 1 (January 1969) fq. 28-46; dhe Gideon Rottem, “Land, Island and Maritime Frontier Dispute” *American Journal of International Law* vol. 87, no. 4 (October 1993) fq. 618-626.

interesit”. Në Ballkan, për shembull, kjo nënkuptoi që asnjë konsideratë nuk iu dha përbërjes etnike të territoreve që do të ndaheshin, përveç gjeopolitikes. Asnjë konsideratë, përveç përdorimit të forcës brutale, nuk i është dhënë kufijve të mëhershëm administrativë të Perandorisë Osmane dhe të Perandorisë Austro-Hungareze. Pas Luftërave Ballkanike të viteve 1912-1913, politikat territoriale evropiane në rajonin e Ballkanit synonin të ruanin sigurinë dhe stabilitetin, pa marrë parasysh që kjo bëhej në kurriz të shteteve të prekura nga rivendosja territoriale¹⁵.

Me të përfunduar Lufta e Dytë Botërore dhe pas procesit të dekolonizimit në Afrikë, liderët afrikanë po ashtu insistuan në ruajtjen e kufijve të mëhershëm administrativë të kolonive¹⁶. Megjithatë, rasti i Afrikës është thellë i rrënjësor në historinë që ka të bëjë me Konferencën Berlin-Kongo (1884-1885), e cila gabimisht është interpretuar si takim që e ndau Afrikën¹⁷. Në të vërtetë, Afrika është ndarë shumë më herët. Akti Final i Konferencës së Berlinit mbi Kongon, i nënshkruar më 26 shkurt 1885, thjesht ndaloi tregtinë me skllëvër dhe mundësoi lëvizjen e lirë të mallrave dhe të njerëzve brenda territoreve nën sovranitetin e fuqive koloniale (Britanisë së Madhe, Francës, Gjermanisë, Portugalisë dhe Belgjikës)¹⁸. Të drejtat sovraane të këtyre fuqive mbi territoret përkatëse nuk bazoheshin në kontrollin efektiv administrativ, siç ishte rasti në Evropë, por në përputhje me gjerësitë dhe gjatësitë gjeografike, duke filluar nga brigjet e Afrikës. Në fakt, neni 35 i Aktit të Final fliste për krijimin e një vije bazë të kontrollit vetëm përgjatë brigjeve të kontinentit¹⁹.

Akti Final po ashtu thoshte se, çdo shtet që do të merrte në posedim një pjesë të tokës afrikane duhej të njoftonte fuqitë e tjera koloniale, me qëllim për të shmangur konfliktet eventuale për territore. Edhe atëherë, fuqive koloniale nuk u lejohej që të vendosnin ndonjë administratë efektive në këto

¹⁵ Arthur W. Spencer, “The Balkan Question—Key to a Permanent Peace”, *The American Political Science Review* vol. 8, no. 4 (November 1914) fq. 563, 569-570; 575, 577; 580-581; Jesse S. Reves, “International Boundaries”, fq. 545; dhe Michael Roux, *Les albanais en Yougoslavie : minorité nationales, territoire et développement* (Fondation de la Maison des sciences de l’home: Paris, 1992) fq. 175-185, 187-191.

¹⁶ See also Rupert Emmerson, *From Empire to Nation* (Harvard UP: Harvard, 1960) kapitujt VI dhe XVI.

¹⁷ Më shumë për këtë, shih në Daniel de Leon, “The Conference at Berlin on the West-African Question”, *Political Science Quarterly* vol. 1, no. 1 (March 1886) fq. 103-139.

¹⁸ Norman Rich, *Great Power Diplomacy: 1814-1914*, fq. 237-242.

¹⁹ The General Act of the Berlin-Congo Conference. Për komentet, shih në Arthur Berriedale Keith, *The Belgian Congo and the Berlin Act* (Clarendon Press: Oxford, 1919) fq. 314-315.

toka. E tëra që ato mund të bënin ishte që të vendosnin një kontroll minimal efektiv, të rregullonin çështjen e lëvizjes së lirë të mallrave dhe të njerëzve, dhe të kontrollonin tregtinë me skllëvër. Çdo zgjerim i sundimit evropian në tokën afrikane konsiderohej si një punë e kushtueshme dhe e vështirë.

Ndarja e Afrikës sipas “sferave të interesit” të evropianëve kishte edhe një tjetër ndikim përballë popullatës vendase. Për të rregulluar marrëdhëniet me vendasit, kolonialistët vendosën protektorate të ndryshme, zona “tampon” dhe neutrale, si dhe pushtete feudale. Ata asnjëherë nuk tentuan që të vendosin ndonjë formë të sundimit modern politik në tokat që ata kontrollonin.

Me rënien e sundimit kolonial, pjesa më e madhe e kufijve abstraktë që shtriheshin përgjatë gjatësisë dhe gjerësisë gjeografike që ndanin “sferat e ndikimit” kolonialist, u shndërruan në kufij ndërkombëtarë duke u mbështetur në parimin *uti possidetis juris*²⁰. E përkundër faktit që 40 për qind e kufijve afrikanë janë vija të drejta që ndajnë dhjetëra grupe të ndryshme etnike²¹, ato janë dëshmuar të jenë stabile dhe të qëndrueshme në të shumtën e rasteve²². Liderët afrikanë shpesh kanë theksuar se kufijtë e tyre janë artificialë dhe të imponuar arbitrarisht nga fuqitë e huaja. Megjithatë, që nga pavarësia, këta liderë janë pajtuar me faktin se kufijtë e sotëm janë zgjidhja e vetme e qëndrueshme për kontinentin. Një vit pas themelimit më 1964, Organizata e Unitetit Afrikan vuri theksin në faktin se kufijtë e Afrikës reflektojnë një “realitet të prekshëm”, përderisa udhëheqësit e saj shprehën përkushtimin për të respektuar kufijtë që ekzistuan në kohën e pavarësimit (*uti possidetis juris*).

Ato shtete afrikane që shprehën pretendimet territoriale në baza të ndryshme nga *uti possidetis juris*, si p.sh. të drejtat etnike apo historike, kanë ndryshuar gradualisht qëndrimin e tyre. Rastet e Marokut dhe të Somalisë janë shembujt më të spikatur²³. Sipas shembullit të njëjtë, grupet etnike që

²⁰ Friedrich Kratochwil, “Of Systems, Boundaries, and Territoriality: An Inquiry into the Formation of the State System”, *World Politics* vol. 39, no. 1 (October 1986) fq. 36-41.

²¹ “Ne, fuqitë koloniale, angazhohemi [...] për tërheqjen e vijave në harta aty ku kurrë këmba e njeriut të bardhë nuk ka shkelur; ne po i japim njëri-tjetrit malet, lumenjtë dhe liqenet. Ne kemi qenë të penguar vetëm nga një fakt; asnjëherë nuk kemi ditur se ku gjenden këto male, lumenjtë dhe liqene.” Fjalimi i Lordit Salisbury, kryeministër britanik i fundit të shekullit XIX, i cituar në Joshua Castellino, “Territoriality and Identity in International Law: The Struggle for Self-Determination in the Western Sahara”, fq. 529.

²² Jeffrey Herbst, “The Creation and Maintenance of National Boundaries in Africa”, *International Organization* vol. 43, no. 4 (Autumn 1989) fq. 674.

²³ Ravi L. Kapat, “On the Conflict Potential of Inherited Boundaries in Africa”, *World Politics* vol. 18, no. 4 (January 1966) fq. 633-634; dhe Patricia Berko Wild, “The Organisation of

tentuan të ndahen nga shteti amë u ballafaquan me kundërshtim të ashpër nga bashkësia ndërkombëtare, si p.sh., në rastin e Katangës (Zaire/Kongo) dhe të Biafrës (Nigeri). Në anën tjetër, fuqitë koloniale që u përpoqën të pengojnë me dhunë pavarësimin e kolonive të tyre të dikurshme – siç është rasti me Algjerinë apo Guine-Bisaon – rrezikuan të qortohen për të ashtuquajturën “njohje e parakohshme e shteteve të reja dhe të lëvizjeve që luftojnë për çlirim kombëtar”, një koncept i krijuar kryesisht për të ndihmuar procesin e pavarësimit të ish-kolonive²⁴.

Për një ish-koloni afrikane që kërkonte njohje ndërkombëtare, mjaftonte të kishte një qeveri që kontrollonte vetëm kryeqytetin e saj. Në esencë, njohja e parakohshme nga shtetet e tjera buronte nga e njëjta praktikë dhe filozofi e Konferencës Berlin-Kongo. Me fjalë të tjera, OUA dhe udhëheqësit e saj përqaftuan të njëjtën filozofi dhe praktikë me atë të kolonizuesve të tyre: rregullat e OUA ishin hartuar me qëllim për të ruajtur kufijtë e jashtëm dhe marrëdhëniet ndërmjet shteteve të reja sovraane të Afrikës. Në aspektin e brendshëm, ishte e mjaftueshme që një vend të kishte kontroll minimal dhe simbolik administrativ, të përqendruar kryesisht rreth kryeqytetit të vet²⁵. Një koloni afrikane konsiderohej e pavarur pasi që kishte dalë nga sundimi i huaj dhe që ishte e aftë të zhvillojë marrëdhëniet e saj të jashtme me autoritet të plotë, përkundër problemeve të brendshme²⁶.

Në një mënyrë, e drejta ndërkombëtare e viteve 1880, që mëtonte të zbusë dhe të rregullojë grindjet territoriale, shërbeu si model për të drejtën e viteve 1960 dhe 1970, pasi që lëvizjet antikoloniale fituan legjitimitetin ndërkombëtar. Rasti i vetëvendosjes së tyre bazohej më shumë në pretendimet territoriale sesa ato etnike, që edhe mundësoi transicionin më të lehtë nga kolonializmi në pavarësi. Me siguri që do të ishte shumë më vështirë, nëse jo e pamundur, për të definuar ato “entitete etnike” që do të gëzonin të drejtën e ve-

African Unity and the Algeria-Morocco Border Conflict: A Study of New Machinery for Peacekeeping and for the Peaceful Settlement of Disputes Among African States”, *International Organization* vol. 20, no. 1 (Winter 1996) fq. 19-20; 27 ; 29-36.

²⁴ Heather Wilson, *International Law and the Use of Force by National Liberation Movements* (Clarendon Press: Oxford, 1988) fq. 119-120, fusnota 101.

²⁵ Jeffrey Herbst, “The Creation and Maintenance of National Boundaries in Africa”, fq. 687-689.

²⁶ Ali A. Mazrui, “The United Nations and Some African Political Attitudes”, *International Organization* vol. 18, no. 3 (Summer 1964) fq. 499. Ky autor në mënyrë eufemike ka cilësuar procesin e fitimit të pavarësisë në kontekstin afrikan si transicion “nga sundimi i jashtëm në marrëdhënie me jashtë”.

tëvendosjes, si p.sh., të drejtën për pavarësi²⁷. Koncepti afrikan i vetëvendosjes, sikurse ai në Amerikën Latine, është bazuar në territor e jo në etni. Si rrjedhojë, asnjëri nga dijetarët²⁸ apo vetë shtetet²⁹ nuk kanë pranuar pretendimet për vetëvendosje të shfaqura nga grupet e ndryshme vendase në këto rajone. Andaj, parimi *uti possidetis* “ka ofruar një aureolë të ligjshmërisë historike për konfiskimin e tokave të popujve vendas”³⁰.

Azia ndryshon në këtë aspekt, falë historisë tjetër të kolonizimit dhe të ruajtjes së traditave shtetërore. Në Azi, sistemi i kufijve të vendosur nga fuqitë koloniale (Britani e Madhe dhe Francë) sfidoi sistemin perëndimor në shumicën e rasteve, duke lënë strukturat e shtetit parakolonial të paprekura. Si rrjedhojë, pas pavarësimit këto vende trashëguan kufij shtetërorë të sovraniteteve ekzistuese dhe me traditë të gjatë shtetërore. Prandaj, zbatimi i vetëvendosjes vazhdoi përmes rivendosjes së plotë të formave parakoloniale të organizimit shtetëror. Kjo ishte e dukshme veçanërisht në pjesën e Azisë juglindore³¹.

2. Arsyeja prapa *uti possidetis juris*

Studiuesit kanë bërë përpjekje të mëdha për të definuar shkaqet e vërteta të shfaqjes dhe të pranimit të parimit *uti possidetis juris*. Këto shkaqe mund

²⁷ Rupert Emerson, “Pan-Africanism”, *International Organization* vol. 16, no. 2 (Spring 1962) fq. 276-283.

²⁸ “Jo vetëm që nuk ekzistojnë territore *nullius* në kontinentin amerikan, por, si pasojë e kësaj, asnjë vlerë nuk iu njihet posedimeve të disa territoreve nga ana e fiseve aborigjene që nga kohërat e lashta, fise që nuk njohin sovranitetin e vendit nën sovranitetin e të cilit jetojnë. Dy pasoja me rëndësi burojnë nga ky konstatim. Në rend të parë, okupimi i atyre viseve nga fiset aborigjene është punë e së drejtës publike të brendshme të secilit vend, e jo vetëm çështje e të drejtës ndërkombëtare. Së dyti, qeveritë kanë, në disa raste, një përgjegjësi ndërkombëtare për veprimet e fiseve aborigjine brenda të cilat jetojnë brenda sovranitetit të tyre territorial, pa marr parasysh që ato fise nuk e njohin sovranitetin e shtetit.” Cf. Alejandro Álvarez, “Latin America and International Law”, fq. 342-343, fusnota 95.

²⁹ Në vendimet e Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë, kufijtë ndjekin vijën *uti possidetis juris*, përkatësisht ndarjet administrative koloniale ose besnikëritë (lojalitetet) që i përkasin epokës parakoloniale. Kjo qasje është vërtetuar në rastet e Saharës Perëndimore (1975), *Salvador v. Honduras* (Nikaragua si ndërhyrës gjyqësor) (1992) dhe, së fundi, në kontestin territorial mes Libisë dhe Çadit (1994). Për më shumë, shih në W. Michael Reisman, “Protecting Indigenous Rights in International Adjudication”, fq. 354-357.

³⁰ Malcolm Shaw, “The Heritage of States: The Principle of *Uti Possidetis* Today”, *British Yearbook of International Law* vol. 67 (1996) fq. 98.

³¹ Cf. Robert L. Solomon, “Boundary Concepts and Practices in Southeast Asia”, *World Politics* vol. 23, no. 1 (October 1970) fq. 1-23.

të grupohen në dy kategori: të jashtme dhe të brendshme. Për shembull, gjatë diskutimit rreth arsyes pse vendet e Amerikës Latine kanë refuzuar idenë e konfederatës së bazuar në kufijtë e dikurshëm administrativë kolonial (*uti possidetis juris*), Alejandro Álvarez veçon mungesën e plotë të komunikimit ndërmjet këtyre vendeve; shpirtin e pavarësisë; konfliktet rreth kufijve; luftërat civile, si pasojë e ambicieve personale të liderëve revolucionarë; mungesën e përvojës politike; dhe në fund, mungesën e traditave të përbashkëta³².

Duke nënvizuar disa nga shkaqet e jashtme që do të shpjegojnë pranimin e *uti possidetis juris*, Álvarez flet për idenë e konfederatës në kontekstin e rezistencës ndaj ndërhyrjeve evropiane. Parimi *uti possidetis* shërbeu jo vetëm për të parandaluar konfliktet rreth kufijve, por po ashtu për të eliminuar vetë pretekstin e ndërhyrjeve të evropianëve në kërkim të *tokave të askujt*. Në fakt, autoritetet spanjolle imponuan politikat e tyre të përvijimit të kufijve në rajon duke mos e marrë fare parasysh topografinë lokale³³. Megjithatë, një tjetër autor, dështimin e vendeve të Amerikës Latine për të formuar një lloj konfederate ua atribuon personaliteteve të liderëve vendas, të cilët fituan pushtetin pas pavarësisë. Këta liderë, thotë Steven Ratner, zbatuan rregullën *uti possidetis* për hir të interesave të tyre dhe për përfitime individuale³⁴.

Kufijtë afrikanë u vendosën po ashtu duke injoruar çdo njohuri të mëherëshme përkitazi me topografinë e terrenit apo dëshirat e popullatës vendase. Siç u tha më sipër, kufijtë afrikanë u përcaktuan në bazën e gjatësisë dhe gjerësisë gjeografikë përkatëse. Kjo trashëgimi ndihmon që të shpjegohet arsyeja se pse dekolonizimi afrikan prodhoi shtete dhe sisteme politike të dobëta, por që po ashtu ndaloi pretendimet separatiste të grupeve të ndryshme etnike. Këto janë shkaqet themelore të jashtme për pranimin e *uti possidetis juris* në Afrikë³⁵.

Për të shpjeguar origjinën e *uti possidetis juris*, analistët gjithashtu tërheqin vërejtjen në personalitetet e liderëve afrikanë dhe në zhvillimet e brendshme në ish-kolonitë³⁶. Megjithatë, ky sqarim është i dobët. Përderisa karakteristikat personale të elitave afrikane me siguri që kanë luajtur rolin e tyre, për-

³² Alejandro Álvarez, "Latin America and International Law", fq. 288.

³³ Ibid. fq. 290-291; 320-321; 342-343.

³⁴ Steven Ratner, "Drawing a Better Line: *Utī Possidetis* and the Borders of New States", fq. 592.

³⁵ Ravi L. Kapil, "On the Conflict Potential of Inherited Boundaries in Africa", fq. 656-673; dhe Jeffrey Herbst, "The Creation and Maintenance of National Boundaries in Africa", fq. 690-691.

³⁶ Jeffrey Herbst, "The Creation and Maintenance of National Boundaries in Africa", fq. 676-678.

bërja sociale e shoqërive afrikane, strukturat e dobëta shtetërore dhe shumë-llojshmëria etnike, si dhe rregullat ndërkombëtare mbi shtetësinë legjitime dhe sovranitetin e barabartë të popujve kolonialë dhe të territoreve të tyre, shpjegojnë më mirë pranimin e *uti possidetis juris*. Çdo zgjidhje tjetër do të ishte e dëmshme për stabilitetin rajonal dhe atë ndërkombëtar, dhe do të mund të çonte në luftëra vëllavrasëse.

Këto arsye shpjegojnë vendimin e Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë (GjND) përkitazi me mosmarrëveshjen kufitare ndërmjet Burkina-Fasos dhe Republikës së Malit (1986)³⁷. Në këtë rast, GjND theksoi se *uti possidetis juris* shërben për të “ngrirë” të drejtën e pronësisë mbi një territor në kohën e pavarësisë, duke prodhuar në realitet një “fotografi të territorit”³⁸. GjND e definoi *uti possidetis juris* si një parim i cili transformon kufijtë e mëhershëm administrativë, të krijuar gjatë kohës së kolonizimit, në kufij ndërkombëtarë. Si i tillë, ky parim është logjikisht i ndërlidhur me procesin e dekolonizimit ku do që ndodh³⁹, duke e mbrojtur pavarësinë dhe duke e ruajtur stabilitetin e

³⁷ *Burkina Faso v. Republic of Mali*, ICJ Reports (1986) fq. 565: “Më 14 tetor 1983, Burkina-Faso (atëherë e njohur si Volta e Sipërme) dhe Mali njoftuan Gjykatën për lidhjen në mes tyre të një marrëveshje speciale me të cilën dërgonin në Dhomën e Gjykatës çështjen e delimitimit të një pjese të territorit tokësor mes këtyre dy shteteve [...]. Pas incidenteve të rënda mes forcave të armatosura të dy vendeve në fund të vitit 1985, dy palët ia parashtruan Dhomës në mënyrë paralele kërkesat për vënien e masave të përkohshme të mbrojtjes [...]. Në Aktgjykimin e datës 22 dhjetor 1986, Dhoma e Gjykatës filloi përcaktimin e burimit të të drejtave të pretenduara nga ana e palëve. Dhoma vërejti se, në atë rast, parimi i cili duhej zbatuar ishte parimi i paprekshmërisë së kufijve të trashëguar nga koha koloniale dhe *parimi uti possidetis juris*, i cili i njezh peshën dhe rëndësinë më të madhe titullit juridik kundrejt posedimit efektiv si bazë për përcaktimin e sovranitetit, qëllimi kryesor i të cilit është sigurimi i respektit për kufijtë territorialë të cilët kanë ekzistuar në kohën (momentin) e fitimit të pavarësisë. Dhoma specifikoi që, në rastet kur kufijtë e tillë nuk janë më shumë se delimitim mes ndarjeve të ndryshme administrative apo kolonive të cilat i takojnë të njëjtit sovranitet, atëherë zbatimi i parimit *uti possidetis juris* rezulton (ka për pasojë) transformimin e tyre në kufij ndërkombëtarë, siç ka ndodhur në rastin konkret. Në të njëjtën mënyrë, Dhoma theksoi se do të ketë parasysh parimin *equity infra legem*, përkatësisht atë formë të *equity*, e cila paraqet metodën e interpretimit të ligjit e cila metodë edhe vetë bazohet në ligj. Palët po ashtu kanë mbështetur pohimet e tyre në lloje të ndryshme të provave për t’i mbështetur argumentet e parashtruara, përfshirë këtu tekstet e ndryshme franceze të natyrës legjislative, dokumentet administrative/rregullative, hartat dhe *colonial effectivités*, përkatësisht sjelljet e autoriteteve administrative si dëshmi e ushtrimit efektiv të juridiksionit territorial mbi regjionin kontestues gjatë kohës koloniale. Pas shqyrtimit të llojeve të ndryshme të provave, Dhoma definoi ecjen e vijës së kufirit (kursin) në pjesën e regjionit kontestues mes palëve [...].”

³⁸ *ICJ Reports* (1986) fq. 568.

³⁹ *Ibid.* fq. 566.

shteteve të reja afrikane⁴⁰. Natyrisht, kjo nuk do të thotë se nuk ka pasur asnjë devijim nga zbatimi rigoroz i parimit *uti possidetis juris* gjatë procesit të dekolonizimit në Afrikë⁴¹. Sidoqoftë, në të shumtën e rasteve, kufijtë e mëparshëm administrativë kolonialë janë pranuar si kufij ndërkombëtarë.

3. Ish-federatat komuniste dhe Kosova

Jashtë kontekstit kolonial, zbatimi i *uti possidetis juris* ka ndodhur vetëm një herë: kur ish-federatat komuniste të Bashkimit Sovjetik, të Çekosllovakisë dhe të Jugosllavisë, u shpërbënë me të përfunduar Lufta e Ftohtë. Përderisa Çekosllovakia u nda paqësisht dhe Bashkimi Sovjetik ishte i aftë që të shmangë përlëshjet e brendshme dhe të dhunshme në pjesën më të madhe, rasti i Jugosllavisë e shpërfaqti absurditetin e zbatimit mekanik të parimit *uti possidetis juris*. Përgjigja ligjore ndërkombëtare ndaj shpërbërjes së Jugosllavisë ishte pashmangshmërisht e ndërlidhur me avokatin francez Robert Badinter, i cili udhëhoqi me Komisionin e Badinterit – një grup juristësh i themeluar nga Bashkimi Evropian më 1991, me qëllim për të ndërmjetësuar marrëveshjet dhe për të vendosur kriteret për njohje⁴². Komisioni e mbështeti vendimin e tij përkitazi me Jugosllavinë në hipotezat themelore të politikës dhe të drejtës ndërkombëtare. Kjo i karakterizoi shtetet sovraane si entitete, të cilat, ndërmjet të tjerash, i përmbushin kriteret themelore për shtetësi ndërkombëtare, si p.sh., me pasë territorin dhe popullatën e vet, si dhe një qeveri e cila ka nën kontroll territorin e saj dhe popullatën. Në vendimin e vet, Ko-

⁴⁰ Ibid. fq. 566.

⁴¹ Kështu, Togoja Britanike u bashkua me Ganën. Njëjtë ndodhi me Kamerunin Britanik, i cili u bashkua me Nigerinë. Somalia Britanike dhe Somalia Italiane u shkrinë në një shtet, kurse Ruandë-Urundi belg u nda në dy shtete.

⁴² Më shumë për këtë shih në Alain Pellet, “The Opinions of the Badinter Committee: A Second Breath for Self-Determination of Peoples”, *European Journal of International Law* vol. 3, no. 1 (1992) fq. 178-181; Alain Pellet, “Note sur la Conference Europeenne pour la Paix en Yougoslavie”, *Annuaire Francais de Droit International* XXXVIII (1992) fq. 223-238; Vladimir-Djuro Degan, “Samoopredeljenje naroda i teritorijalna celovitost država u uvjetima raspada Jugoslavije”, *Naša Zakonitost* vol. 46, no. 4 (Zagreb, April 1992) fq. 543-569; Antonio Cassese, “Self-Determination of Peoples and the Recent Break-Up of USSR and Yugoslavia”, botuar në Ronald St. John MacDonald (ed.), *Essays in Honor of Wang Tieya* (Martinus Nijhoff: The Hague, 1994) fq. 131-144; Vladimir-Djuro Degan, “L’Arbitrage Juridique Ignore: La Jurisprudence de la Commission Badinter”, botuar në Marie Francois Allain et al. (eds.), *L’Ex Yougoslavie en Europe : de la faillite des démocraties au processus de paix* (L’Harmattan: Paris, 1997) fq. 31-43; dhe Thomas D. Grant, *The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution* (Praeger: London, 1999) fq. 149-213.

misioni kryesisht u mbështet në pjesën më të madhe në përvojën afrikane, si dhe veçanërisht në vendimin e GjND-së në rastin e Burkina-Fasos kundër Republikës së Malit, duke zgjeruar në realitet precedentin afrikan dhe standardet të cilat i kishte vënë në një ambient dukshëm më të ndryshëm politik dhe shoqëror.

Në opinionin e dhënë, Komisioni i Badinterit deklaroi se, “çfarëdo qofshin rrethanat, përveç në rastet kur shtetet përkatëse pajtohen ndryshe, e drejta për vetëvendosje nuk duhet të përfshijë edhe ndryshimin e kufijve ekzistues në kohën e pavarësimit (*uti possidetis juris*)”. Në pajtim me këtë, Komisioni në vazhdim theksoi se, “përveç kur arrihet marrëveshja për ndryshe, kufijtë e dikurshëm republikanë [kufijtë e brendshëm ndërmjet Serbisë dhe Kroacisë, si dhe mes Serbisë dhe Bosnjë-Hercegovinës] bëhen kufij ndërkombëtarë të mbrojtur nga e drejta ndërkombëtare”⁴³. Ky qëndrim reflektoi nocionin e respektimit të gjendjes ekzistuese territoriale (“fotografinë territoriale” në rastin e Burkina-Fasos kundër Republikës së Malit) dhe vetë parimin *uti possidetis*, i cili – sipas Komisionit – duhej të parandalonte konfliktet territoriale që po shfaqeshin ndërmjet shteteve të reja të pavarura që dolën nga ish-Jugosllavia⁴⁴.

Gjatë hartimit të qëndrimeve, Komisioni pretendoi se konfliktet për territore mund të parandalohen vetëm nëpërmjet njohjes së ish-kufijve administrativë si kufij ndërkombëtarë, të cilët pastaj do të mbroheshin nga neni 2(4) i Kartës së Kombeve të Bashkuara⁴⁵. Ky pretendim reflektoi qëllimet politike të liderëve evropianë, të cilët, pas shpalljes së pavarësisë nga Sllovenia dhe Kroacia në qershor 1991, insistonin që vetëm republikat federative të Jugosllavisë të gëzonin të drejtën e vetëvendosjes. Për ngjashmëri, i njëjti qëndrim u aplikua edhe në rastin e Bashkimit Sovjetik dhe të Çekosllovakisë, e që u aprovua me deklaratën e miratuar nga Komuniteti Evropian (tani Bashkimi Evropian) më 16 dhjetor 1991, duke vendosur një seri të udhërrëfyesve që përcakttonin kushtet që duhej përmbushur para se shtetet e reja të pranoheshin si të pavarura. Ish-republikat sovjetike e pranuan këtë zyrtarisht në vitin 1993,

⁴³ Komisioni Badinter, Mendimi nr. 2 (11 janar 1992).

⁴⁴ Steven Ratner, “Drawing a Better Line: *Uti Possidetis* and the Borders of New States”, fq. 614, fusnota 192.

⁴⁵ Karta e OKB-së, neni 2(4): “Të gjitha vendet anëtare në marrëdhëniet e tyre ndërkombëtare do të përmbahen nga përdorimi i forcës ose kërcënimi me forcë kundër integritetit territorial dhe pavarësisë politike të cilitdo shtet, apo nga ndonjë mënyrë tjetër e cila është e pajtueshme më qëllimet e Kombeve të Bashkuara”.

duke deklaruar se *uti possidetis juris* do të jetë një zgjidhje e pranueshme për mosmarrëveshjet territoriale ndërmjet tyre⁴⁶.

Me insistimin në zbatimin e *uti possidetis juris* në rastin e ish-Jugosllavisë, vendimmarrësit evropianë kushtëzuan standardet e vendosura në rastin e Afrikës duke shtuar kritere të tjera korrigjuese. Lista e parakushteve për njohje ndërkombëtare tani ishte zgjatuar për të përfshirë kërkesat për sundim të ligjit, demokraci, si dhe respektimin e të drejtave të njeriut dhe të minoriteteve. Në të njëjtën kohë, asnjë mekanizëm real për zbatimin e këtyre direktivave nuk ekzistonte në praktikë – sanksionet ekonomike u dëshmuar të padobishme, përderisa intervenimi ushtarak në atë kohë konsiderohej i pamundur. Vetëm atëherë kur u bë e qartë se serbët e Kroacisë dhe të Bosnjë-Hercegovinës mbështetën interpretimin “e gabuar” të vetëvendosjes, bashkësia ndërkombëtare intervenoi ushtarakisht për të mbrojtur sovranitetin territorial të Bosnjë-Hercegovinës. Në të njëjtën kohë, Kroacia u lejua që të shkatërrojë Republikën e Krajinës Serbe (Republika Srpska Krajina), një entitet serb që u themelua në kuadër të kufijve sovranë të Kroacisë, pas ndarjes së saj nga federata. Intervenimi i fuqive perëndimore në Bosnjë-Hercegovinë erdhi vonë po ashtu, pas një akti të kryer dhe gjenocidit kundër myslimanëve boshnjakë.

Pranimi i parimit të *uti possidetis juris* nga bashkësia ndërkombëtare në rastin e Jugosllavisë, reflektoi “bilancin e fuqive” të politikës dhe dëshirën për të balancuar forcat përbrenda republikave shumëkombëshe që ekzistonin në kohën e pavarësisë. Me fjalë të tjera, entitetet që nuk i kishin veçoritë e republikës federative u desh të luftonin shumë për të prezantuar veten si kandidatë të vlefshëm për pavarësi të plotë. Duke pasur parasysh këtë, vendimmarrësit kishin refuzuar pretendimet për sovranitet të shfaqura nga entitetet serbe në Kroaci (Republika Serbe e Krajinës) dhe në Bosnjë-Hercegovinë (Republika Serbe). E kur përsëri erdhi koha për të zbatuar me forcë dhe për të imponuar respektin për kriteret korrigjuese të *uti possidetis juris* (demo-

⁴⁶ Neni 3 i Kartës së Komonuelthit të Shteteve të Pavarura (22 qershor 1993) afirmon “pacënueshmërinë e kufijve shtetërorë, njohjen e kufijve ekzistues dhe refuzimin e fitimeve territoriale të kryera në mënyrë të jashtëligjshme”. Marrëveshja e Alma-Atas mbi krijimin e Komonuelthit të Shteteve të Pavarura (dhjetor 1991) përmban dispozita të ngjashme. Më shumë për këtë, cf. Sergei A. Voitovich, “The Commonwealth of Independent States: An Emerging Institutional Model”, *European Journal of International Law* vol. 4, no. 3 (1993) fq. 418-430. Për tekstin e plotë të Kartës, cf. Sergei A. Voitovich, “Annex: Decision of the Council of Heads of State of the Commonwealth of Independent States”, po aty.

kracia, sundimi i ligjit dhe respektimi i të drejtave të njeriut dhe të minoritetëve), Kosova u shtua në listën e entiteteve “ilegale”.

Bashkësia ndërkombëtare shfrytëzoi standardin *uti possidetis juris* për të refuzuar pretendimet e Kosovës për pavarësi. Duke pasur parasysh këtë, gjatë bisedimeve paqësore për Kosovën në Rambuje, në shkurt të vitit 1999, duke vepruar në cilësinë e këshilltarit ligjor të delegacionit të shqiptarëve të Kosovës, autori ua kishte tërhequr vërejtjen udhëheqësve të delegacionit përkritazi me dispozitat e Marrëveshjes së Rambujesë të cilat e vënin Kosovën brenda juridiksionit të Serbisë. Fatkeqësisht, negociatorët i kushtuan më shumë vëmendje dispozitave të Marrëveshjes që kishin të bëjnë me zgjedhjen e gjyqtarëve, formimin e parlamentit, zgjedhjen e presidentit të ardhshëm etj.⁴⁷

Marrëveshja për Paqe e Rambujesë u fuqizua me Marrëveshjen mbi Parimet e Marrëdhënieve ndërmjet Serbisë dhe Malit të Zi në kuadër të Unionit të Shteteve, ose Marrëveshja për Unionin Serbi-Mali Zi (USM), e nënshkruar në Beograd më 14 mars 2002, nën mbikëqyrjen e Përfaqësuesit të Lartë të BE-së për Politikë të Jashtme dhe Siguri, z. Javier Solana. Marrëveshja USM, në paragrafin 3, dispozita për rishqyrtim, ndër të tjera thotë se:

pas kalimit të periudhës trevjeçare, shtetet anëtare do të gëzojnë të drejtën e inicimit të procedurave për ndryshimin e statusit të shtetit, përkatësisht tërheqjen nga bashkimi i shteteve. Nëse Mali i Zi tërhiqet nga bashkimi i shteteve, dokumentet ndërkombëtare që kanë të bëjnë me Republikën Federative të Jugosllavisë, e në veçanti Rezoluta e Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara 1244, do të ndërliidhen me dhe do të zbatohen mbi Serbinë, si trashëgimtare e saj.

Përfshirja e kësaj dispozite në Marrëveshjen USM, e cila mungonte në draftin final të Marrëveshjes së Rambujesë, si rezultat i kundërshtimit të ashpër të shqiptarëve të Kosovës, do të thotë se nëse dhe pasi që Mali i Zi të ndahet nga Unioni SM, Serbia edhe një herë do të gëzojë të drejtën e sovranitetit formal dhe të plotë mbi Kosovën.

⁴⁷ Pas lirimimit të Kosovës nga regjimi serb i Beogradit, administrata e re ndërkombëtare e instaluar në Kosovë nisi me krijimin e strukturave vendore të vetëqeverisjes. Gjatë këtij procesi, politikanët lokalë më shumë u fokusuan në çështje sekondare se në ato kryesore për të ardhmen e vendit. Kështu, Lidhja Demokratike e Kosovës (LDK), e udhëhequr nga dr. Ibrahim Rugova, insistonte që Korniza Kushtetuese për Vetëqeverisjen në Kosovë, e shpallur më 21 maj 2001 nga Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së, Hans Hækkerup, të themelonte institucionin e Presidentit të Kosovës. Këto dispozita parapakisht ishin fshirë nga Marrëveshja e Rambujesë. Cf. kapitullin 9, seksionin 2 të Kornizës Kushtetuese.

Në vend të përfundimit: a do të ndryshojnë kalkulimet e palëve?

Kosova nuk është më ndryshe nga pjesët e tjera të botës dhe me siguri që nuk ndryshon as nga shtetet afrikane të cilat kërkuan pavarësinë nga sunduesit e tyre kolonialë. Në të vërtetë, bashkësia ndërkombëtare ka insistuar dhe është bazuar po në këtë ngjashmëri ligjore kur intervenoi ushtarakisht në Jugosllavi, por që pastaj e kufizoi pretendimin e Kosovës për vetëvendosje. Vendimmarrësit evropianë arsyetuan qëndrimin e tyre nga aspekti i *uti possidetis juris*, sipas të cilit, territori i shteteve të reja sovraane përcaktohet duke u bazuar në kufijtë e vjetër kolonialë. Pasi që Kosova nuk ishte republikë federative në kuadër të Jugosllavisë, por më shumë një entitet në kuadër të Serbisë, nuk gëzonte të drejtën për të pretenduar sovranitetin.

Ajo çfarë politikanët evropianë dështuan të identifikojnë në rastin e Kosovës ishte fakti se *uti possidetis juris* kishte evoluar përgjatë historisë dhe tani ai përfshin kritere të tjera shtesë si, sundimi i ligjit, demokracia, respektimi i të drejtave të njeriut dhe të minoriteteve. Natyrisht, në realitet nuk ka ndonjë mekanizëm për zbatim që do të siguronte qëndrueshmërinë e këtyre parimeve dhe si rrjedhojë popujt e botës qëndruan anash gjatë fazës fillestare të gjenocidit të kryer nga forcat serbe në Kosovë.

Një paradoks i ri u shfaq pas intervenimit të NATO-s: në statusin e saj final, Kosova u barazua me ato entitete të cilat provokuan konfliktin.

Parimi *uti possidetis juris* shërbeu si bazë për Rezolutën 1244 (1999) të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara, e cila përcakton Marrëveshjen për Paqe të Rambujesë si platformë për zgjidhjen përfundimtare të çështjes së Kosovës⁴⁸. Padyshim, ajo çfarë frymëzoi kalkulimet e fuqive evropiane në hartimin e këtyre dokumenteve ishte më shumë rrjedhojë e interesave të tyre politike sesa interesi i vërtetë i popullit të Kosovës. Sa gjatë do të jenë të aftë që të ruajnë stabilitetin në Kosovë do të varet nëse kalkulimet e tyre të momentit do të mbesin të justifikueshme.

⁴⁸ Në preambulën e Rezolutës 1244 të KS të OKB-së, e cila paraqet kuadrin ligjor për operimin e administratës aktuale ndërkombëtare në Kosovë dhe që vepron krahas administratës vendore të themeluar rishtazi, thotë ndër të tjera se KS “afirmon zotimin e të gjitha vendeve anëtare për respektim të sovranitetit dhe integritetit territorial të Republikës Federale të Jugosllavisë dhe shteteve të tjera në rajon”. Rezoluta në paragrafin 11 i referohet Marrëveshjes së Rambujesë si bazë për vetëqeverisjen në Kosovë dhe si një mjet për lehtësimin e procesit politik që ka për qëllim zgjidhjen e statusit final të Kosovës. Cf. Rezoluta 1244 e KS të OKB-së. S/RES/1244 (1999).

Në përfundim të këtij punimi do të shfrytëzoja një mendim të shprehur nga Jeffrey Herbst përkitazi me Afrikën, i cili reflekton qartazi thelbin e çështjes *uti possidetis* në rastin e Jugosllavisë:

Kufijtë në Afrikë shpeshherë karakterizohen si artificialë dhe arbitrare, duke u bazuar në faktin se ata nuk përputhen me atë se çfarë popujt mendojnë se janë kufij të arsyeshëm demografikë, etnografikë dhe topografikë. Megjithatë, kufijtë janë gjithmonë artificialë për shkak se shtetet nuk janë krijesa natyrore. Prandaj, është me rëndësi që kufijtë të gjykoohen si “krijesa politike”, bazuar në dobinë e atyre që i krijuan ato. Duke u mbështetur në këtë kriter, kufijtë aktualë të Afrikës nuk janë arbitrare. Sistemi i kufijve i zhvilluar në vitin 1885 paraqiste një reagim të arsyeshëm nga kolonialistët, për shkak se u shërbeu kërkesave të tyre politike. Pjesa dërrmuese e kufijve kanë mbetur praktikisht të paprekur që nga ajo kohë sepse ky sistem në pjesën më të madhe vazhdon t’i shërbejë kërkesave politike të kolonialistëve dhe të liderëve aktualë afrikanë. Mundësia është që në të ardhmen, elitat afrikane të konsiderojnë ruajtjen e kufijve ekzistues si më të kushtueshme se alternativat e tjera, ndonëse së pari një pjesë e madhe e kalkulimeve politike duhet të ndryshojë. Deri atëherë, kufijtë “racionalë” të Afrikës do të ruhen ashtu siç janë.⁴⁹

A do të ndryshojnë kalkulimet politike përkitazi me territoret e ish-Jugosllavisë në të ardhmen e afërt? Është e vështirë të parashikohet. Për momentin duket e vështirë, duke gjykuar përsëri sipas përvojës afrikane. Dallimi i vetëm mund të jetë se në Ballkan problemet e kufijve janë shfaqur shumë më vonë dhe po zgjasin që shumë kohë.

⁴⁹ Jeffrey Herbst, “The Creation and Maintenance of National Boundaries in Africa”, fq. 692.

II. CAKTIMI I KUFIJVE TË KOSOVËS ËSHTË KRYESISHT ÇËSHTJE E SË DREJTËS NDËRKOMBËTARE

Hyrje

Ky punim, i paraqitur në seminarin e Fakultetit Juridik të Universitetit të Prishtinës, më 25 prill 2016, organizuar nergut për çështjen e kufijve në të drejtën ndërkombëtare, përbëhet nga tri pjesë dhe qëllim parësor ka që publikut kosovar t'i ofrojë një qasje tjetër akademike, qasje që bazohet në të drejtën ndërkombëtare. Në fakt, vetë çështja e kufijve është një çështje tërësisht e ligjit ndërkombëtar, kurse aspektet gjeografike, relievore, gjeometrike e gjeofizike përbëjnë vetëm anën teknike të caktimit të kufijve sipas së drejtës ndërkombëtare.

Pjesa e parë trajton konceptet kyçe në procesin e caktimit të kufijve në të drejtën ndërkombëtare. Këtu mëtojmë të sqarojmë se asnjë kufi nuk mund të caktohet pa pasur një delimitim paraprak, pra se demarkacioni asnjëherë nuk mund të jetë pika nisëse në procesin e caktimit të kufijve sipas së drejtës ndërkombëtare. Shkurt, do të sqarojmë se çka nënkuptohet me delimitim dhe do ta kontekstualizojmë këtë koncept në kontekstin e problemit të lindur me Malin e Zi. Në të dytën pjesë, natyrshëm vazhdohet me diskutimin mbi parimin *uti possidetis juris* nga aspekti komparativ dhe në kontekstin me Malin e Zi, duke e ndarë parimin/rregullën e efektivitetit në të gjitha trajtat e manifestimit si një problematikë mosnjohja e së cilës nga pala kosovare ka paraqitur pengesë serioze për të kuptuar se ku është gabuar gjatë bisedave të viteve 2012-2015 për arritjen e *Marrëveshjes për Demarkacion me Malin e Zi*, e cila u nënshkrua më 25 gusht 2015 në Vjenë (më tej shkurt: Marrëveshja e 25 gushtit 2015). Pjesa e tretë dhe e fundit flet për keqinterpretimin që *Komisioni Shtetëror për Shënjimin dhe Mirëmbajtjen e Kufirit Shtetëror*, prirë nga profesori Murat Meha (më tej shkurt: Komisioni Meha) i ka bërë Planit Ahtisaari, këtij dokumenti vërtet me rëndësi kolosale për historinë bashkëkohore të Kosovës. Mbi bazën e këtij interpretimi tejet të keq, abstrakt dhe pa asnjë pikë referimi, ka ardhur deri te përdorimi në mënyrë të verbër i kadastrave të vjetra të Kosovës, duke ua njohur atyre vlerën e kriterit absolut, të vetëm dhe përjashtues me rastin e demarkimit me Malin e Zi. Me këtë akt, Komisioni

Meha ka injoruar rolin dhe fuqinë provuese dhe interpretuese të hartave topografike ekzistuese, sikundër dhe rolin dhe fuqinë e kriterëve të tjera standarde të së drejtës ndërkombëtare lidhur me caktimin e kufijve shtetërorë terestrialë.

Në diskursin kosovar deri më sot, i zhvilluar rreth demarkacionit me Malin e Zi, bazuar në Marrëveshjen e 25 gushtit 2015 ka dominuar vetëm aspekti gjeografik, hartografik, gjeometrik, gjeofizik etj. i problemit të kufirit me Malin e Zi. Kjo ka qenë kështu, jo pa të drejtë, nisur nga fakti se Kosova, tërësisht në mënyrë të gabuar, e ka marrë si të mirëqenë ekzistimin e një delimitacioni mes dy vendeve, duke u bazuar në gjendjen e fundit kadastrale të Kosovës pas shpalljes së pavarësisë më 17 shkurt 2008. Kjo qasje e kosovarëve ka qenë gabim, sepse gjendja kadastrale për herë të parë në territorin e ish-Jugosllavisë po shërben si një pikë e vetme referimi për delimitim të kufirit, ekskluzive dhe përjashtuese ndaj kriterëve të tjera të së drejtës ndërkombëtare klasike. Delimitimi përbën një akt sovran relativ në të drejtën ndërkombëtare publike. Ky relativitet ka të bëjë me faktin se janë shtetet ato që vetë duhet të ulen në mënyrë sovraane dhe të caktojnë parimet kyçe të vijave të përgjithshme ndarëse kufitare mes sovraniteteve shtetërore, e më pastaj të niset me demarkacionin. Jo vetëm kaq!

Edhe në ndarjet (delimitimet) e brendshme administrativo-territoriale ka ekzistuar një parim mbi bazën e të cilit ka ndodhur një gjë e tillë, pra përkufizimi i brendshëm. Në vendet ish-komuniste, ky parim është bazuar në krijimin e entiteteve administrativo-territoriale të cilat synojnë shprishjen e kompaktësisë etnike të territoreve të popujve të padëshiruar. Në ish-BRSS⁵⁰, ku ka buruar kjo praktikë sipas porosisë së Stalinit, ta zëmë, të padëshiruar janë cilësuar popujt jorusë, në veçanti popujt myslimanë në Transkaukaz, kurse në kontekstin ish-jugosllav kanë qenë shqiptarët, populli mysliman i Bosnjë-Hercegovinës, si dhe hungarezët e Vojvodinës⁵¹. Megjithatë, pas rënies së

⁵⁰ Për origjinën teorike dhe zbatimin në praktikë të saj, shih më shumë në punimin elokuent të Michael V. Kryukov, "Self-Determination from Marx to Mao", *Ethnic and Racial Studies* vol. 19, no. 2 (1996; SHih poashtu edhe George Thomson, *From Marx to Mao Tse-Tung: A Study in Revolutionary Dialectics* (Garden City Press: UK, 1971), në veçanti kapitulli IV ("The National Question").

⁵¹ Për parimet e ndarjes (delimitimit) administrativo-territoriale në kuadër të sh Jugosllavisë, shih më shumë në Dušan Josipović, *Principi političko-territorialne podele u Jugoslaviji* (RAD: Beograd, 1963) (vetëm në alfabetin cirilik). Për vënien e tyre në jetë në hapësirën ish-Jugosllave si tërësi, si dhe për rastin e Kosovës, cf. Miodrag Zečević & Bogdan Lekić, *Granice i unutrašnja teritorijalna podela Jugoslavije* (Gradjevinka knjiga: Beograd, 1991). Për rastin e Kroacisë në drejtim të Vojvodinës, por edhe për rastet e tjera në ish-Jugosllavi, cf. Marina

komunizmit në pjesën dërrmuese, vendet që u pavarësuan nga shpërbërjet e federatave komuniste (BRSS, Çekosllovakia dhe Jugosllavia) i pranuan ndarjet administrative territoriale të kryera gjatë kohës së komunizmit si vija ndarëse mes shteteve⁵².

Kufijtë e Kosovës aktualisht janë të pacaktuar me Republikën e Serbisë. Me Malin e Zi ka ngecur puna, si pasojë e keqkuptimeve dhe mosnjohjes nga pala kosovare e delimitimit në kuadër të ish-Jugosllavisë, i cili ka ekzistuar që nga viti 1946⁵³. Në drejtim të Malit të Zi, gjykuar sipas dokumentacionit të kësaj kohe, nuk ka pasur asnjë ndryshim. Ndryshimet e vetme janë bërë kah territori ynë me Maqedoninë dhe Republikën e Serbisë. Me këtë të fundit ka pasur disa herë ndryshime territoriale⁵⁴, kurse me Maqedoninë ndryshimet e fundit janë bërë më 2001, kur është lidhur një marrëveshje për caktim të kufirit mes RFJ-së (Serbia dhe Mali i Zi) dhe Maqedonisë, pjesa kah Kosova⁵⁵. Këtë marrëveshje Kosova e ka trashëguar sipas dispozitave mbi trashëgimin e

Stambuk-Skalić, "Hrvatska istočna granica u u dokumentima 1945-1947", *Fontes: izvori za hrvatsku povjest* vol. 1, no. 1 (Zagreb, novembar 1995) fq. 153-329. Vetëm për rastin e Kosovës, shih përmbledhjen e dokumenteve juridike dhe katrografike tek Jusuf Osmani dhe Ramë Manaj, *Ndarja administrative-territoriale e Kosovës 1944-2010* (ASHAK: Prishtinë, 2014).

⁵² Për shtjellim të shkëlqyer të kësaj problematike, cf. Jure Vidmar, "Confining New International Borders in the Practice of Post-1990 State Creations", *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht / Heidelberg Journal of International Law* vol. 70, no. 2 (2010) fq. 319-356.

⁵³ Cf. Miodrag Zečević & Bogdan Lekić, *Granice i unutrašnja teritorijalna podela Jugoslavije*, fq. 26-38; Marina Stambuk-Skalić, "Hrvatska istočna granica u u dokumentima 1945-1947", fq. 291-296. Ky komision ndryshe njihet edhe si Komisioni Gjillas, sipas emrit të kryesuesit të tij, malazezit Millovan Gjillas (Milovan Djilas), i cili ka qenë nënkryetar i Jugosllavisë komuniste pas Luftës së Dytë Botërore.

⁵⁴ Lidhur me çdo detaj të ndryshimeve territoriale të Kosovës me Serbinë që nga viti 1946 e deri më shkatërrimin e ish-Jugosllavisë, shih më shumë në Jusuf Osmani dhe Ramë Manaj, *Ndarja administrative-territoriale e Kosovës 1944-2010*, fq. 19-53.

⁵⁵ Fjala është për Marrëveshjen për përcaktimin dhe përkufizimin e kufirit shtetëror të datës 23 shkurt 2001, ratifikuar më 9 maj 2001, kurse ka hyrë në fuqi më 16 qershor 2001. Cf. *Službeni list SRJ* 16.1, aneks "Međunarodni Ugovori" (Beograd, 2001). Kosova më pastaj, pas fitimit të pavarësisë, ka nënshkruar një marrëveshje tjetër për demarkacion sepse çdo marrëveshje për kufi ka dy faza, delimitimin dhe demarkacionin. Kuvendi i Kosovës me vendimin e vet nr. 03-V-203 të datës 17 tetor 2009 ka bërë ratifikimin e Marrëveshjes për Demarkacionin Fizik të Kufirit Ndërmjet Republikës së Kosovës dhe Republikës së Maqedonisë. Për historikun e Marrëveshjes së 23 shkurtit 2001 për delimitim, shih më shumë në studimin elokuent dhe të gjatë të dr. Jove Dimitrija Talevski, *The Borders of the Republic of Macedonia, With Supplements* (Kiro Dandaro: Bitola, 1998), në veçanti faqet 141-188 dhe 331-343.

shteteve në materien e kufijve, trashëgim i cili nuk mund të kontestohet ndërkombëtarisht. Rregullat për trashëgim të kufijve shtetërorë ndërkombëtarisht të njohur janë rregullat më stabile dhe më të respektuara në të drejtën ndërkombëtare. Se fjala ka qenë për ndryshim të kufirit kah Maqedonia, flet edhe vetë neni 3.2 i Aneksit VIII [Sektori i Sigurisë në Kosovë] të Planit Ahtisaari, i cili në mënyrë specifike i referohet kufijve të Kosovës duke thënë:

Territori i Kosovës do të definohet nga vija kufitare e Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës brenda Republikës Socialiste Federative të Jugosllavisë ashtu siç kanë qenë këto vija kufitare më 31 dhjetor 1988, përveç ndryshimit të vijës kufitare nga marrëveshja e demarkacionit mes Republikës Federative të Jugosllavisë dhe ish-Republikës Jugosllave të Maqedonisë më 23 shkurt 2001.

Dispozita si më sipër, sikundër vërehet, ngërthen definimin e kufirit të Kosovës se pavarur dhe sovranë (parimi/rregulla *uti possidetis juris* 1974) dhe përbën tekstin të cilin Komisioni Meha e ka keqinterpretuar. Keqinterpretimi në veçanti ka të bëjë me mënyrën e zbatimit të parimit/rregullës *uti possidetis juris* 1974 në kontekstin e caktimit të kufijve të Kosovës në drejtim të Malit të Zi, por jo të kufijve të rinj, por të atyre ekzistues. Veprimi i caktimit të kufijve ekzistues, në të vërtetë, paraqet identifikim të kufirit ekzistues të Kosovës me Malin e Zi, ashtu siç është definuar në nenin 3.2. i Aneksit VIII [Sektori i Sigurisë në Kosovë] të Planit Ahtisaari.

Çështja e përcaktimit të saktë të kufirit mes dy vendeve ka lindur në momentin e fitimit të pavarësisë së Kosovës më 17 shkurt 2008. Nga ky moment ka qenë i domosdoshëm përcaktimi i kufijve të një shteti sovran me një shtet tjetër sovran, Malin e Zi, me qëllim të lokalizimit të saktë të vendndodhjes së vijës kufitare që Mali i Zi e ka trashëguar në drejtim të Kosovës sipas parimit *uti possidetis juris* në ditën e 6 qershorit 2006, kur ky vend u bë shtet sovran dhe i pavarur. Kufiri tjetër i Malit të Zi, ai me Shqipërinë, nuk ka qenë dhe nuk është kontestues, siç nuk është kontestues as për Kosovën, meqë fjala është për kufij shtetërorë ndërkombëtarisht të njohur që nga mbarimi i Luftës së Parë Botërore. Çdo ndryshim i sovranitetit territorial, sado i vogël dhe i përkohshëm që mund të jetë, aktivizon rregullat mbi trashëgimin e shteteve në materien e kufijve shtetërorë. Kjo vlen edhe në rastet e shteteve të a.q. efemere, pra të atyre krijesave shtetërore që në planin ndërkombëtar kanë bërë jetë të shkurtër (p.sh., Unionin Arab mes Sirisë dhe Egjiptit, Federata e Malit mes Senegalit dhe Sudanit, të gjitha këto gjatë viteve '50 dhe '60 të shekullit të kaluar, apo shtetet e tjera efemere në Amerikën Latine pas dekolonizimit të

tyre më 1810 dhe 1821 respektivisht etj.)⁵⁶. I tillë, pra i natyrës efemere, ka qenë dhe ngelet edhe USMZ, i themeluar 14 mars 2002 në bazë të Marrëveshjes së Beogradit⁵⁷. Kjo nënkupton se në çështjen e caktimit të kufirit mes Kosovës dhe Malit të Zi ka rëndësi të madhe të njihet (identifikohet) se cili ka qenë delimitacioni i kufirit mes Serbisë dhe Malit të Zi në kohën kur Kosova ka qenë formalisht pjesë e Republikës së Serbisë (mars 1989–qershor 2006) për të parë nëse ka pasur ndryshim të vijës kufitare mes dy vendeve në pjesën kah kufirit Kosovë–Mali i Zi, e më pastaj të shikohet gjendja e kufirit në kohën para vitit 1989 (1946-1989). Lidhur me dilemën e parë, me një siguri të madhe mund të pohohet se me sa duket nuk ka pasur ndonjë ndryshim në këtë periudhë, pra gjatë periudhës prej marsit të vitit 1989 deri në qershor të vitit 2006 kur Mali i Zi ka fituar pavarësinë. Megjithatë, kjo nuk mjafton të thuhet sepse si rrethanë e tillë ka qenë dashur të konstatohet nga vetë Komisioni Meha. Kjo për faktin se gjendja para vitit 1974 ka relevancë vetëm për sa i përket mënyrës së delimitimit të dy vendeve sipas gjendjes *uti possidetis* 1974, kurse pas saj ka rëndësi për të përcjellë ndryshimet eventuale të bëra nga Mali i Zi dhe Serbia përgjatë kohës kur Kosova nuk ka qenë shtet sovran dhe i pavarur, pra para datës 17 shkurt 2008.

1. Pa delimitim nuk ka demarkacion: trajtimi i koncepteve kyçe në procesin e caktimit të kufijve terestrialë mes shteteve

Nuk kemi ndërmend këtu të flasim në detaje për atë së çka quhet kufi në të drejtën ndërkombëtare, meqë edhe një laik duhet ta dijë se ato janë vija ndarëse nën dhe mbi një territor që ndajnë sovranitetet e dy ose më shumë vendeve. Ky është kufiri ndërkombëtar. Kufiri administrativ, në të njëjtën mënyrë, ndan njësitë e caktuara administrative në drejtim të thellësisë së territorit (tokësor dhe ujor) dhe pafundësisë së hapësirës ajrore. Qëllimi i këtij seksioni është krejtësisht tjetër, dhe lidhet me dy çështje. E para, nuk flitet këtu për caktimin e kufijve në det apo oqean, por në tokë. Dhe e dyta, këtu

⁵⁶ Për këto, si dhe për kontinuitetin dhe trashëgimin e shteteve efemere, përfshirë këtu materien e kufijve shtetërorë, në punimin e shkëlqyer të Habib Gherari, “Quelque observations sur les États ephémères”, *Annuaire français de droit international* vol. 40, no. 1 (année 1994) fq. 419-432.

⁵⁷ Marrëveshja mbi Parimet mes Serbisë dhe Malit të Zi në kuadër të Unionit të Shteteve (2002) (në tekstin e mëtejshëm: “Marrëveshja për Union”). Marrëveshja për Unionin është nënshkruar në Beograd më datën 14 mars 2002, nën mbikëqyrjen e Javier Solanës, Përfaqësuesi i Lartë i Unionit Evropian për Politikë të Jashtme dhe të Sigurisë.

duam të theksojmë fuqishëm se nuk ka demarkacion pa delimitim⁵⁸. Demarkacioni është i dobishëm, por jo i domosdoshëm ligjërish, e ka thënë juristi i njohur i së drejtës ndërkombëtare Paul de La Pradelle qysh më 1928, në disertacionin e tij të doktoratës⁵⁹. Akoma ky pohim rezonon mesazh të njëjtë për ata që sot mendojnë se demarkacioni ka qenë dhe është fillimi dhe fundi në procesin e caktimit të kufijve të Kosovës. Këtë konstatim gjithmonë domethënës nuk e ka pasur dhe nuk e ka të qartë Komisioni Meha, i cili përmes punës së tij trevjeçare (2012-2015), në fakt, caktoi kufijtë e rinj – apo, meqenëse akoma nuk ka ndodhur ratifikimi i draft-marrëveshjes për demarkacion me Malin e Zi, më mirë të themi se Komisioni Meha ka propozuar që të caktohen kufij të rinj me këtë vend fqinj. Para se të sqarojmë këtë paqartësi të Komisionit Meha, të flasim pak për delimitimin dhe kuptimin e tij në kontekstin aktual të mosmarrëveshjes për kufij me Malin e Zi.

Delimitimi, apo përkufizimi i kufirit, nuk paraqet asgjë tjetër pos një definim të tij. Këtë e ka thënë GjND në rastin e njohur Burkina-Faso–Republika e Malit (1986). Në këtë rast fundamental, GjND theksoi, *inter alia*, si vijon⁶⁰:

Dy palët kanë argumentuar gjerësisht se kontesti aktual duhet të klasifikohet sipas dallimit të cilin e bëjnë shkrimtarët e drejtësisë mes “kontesteve kufitare” ose “kontesteve lidhur me delimitimin” (*frontier disputes* ose *delimitation disputes*) dhe “kontesteve që kanë të bëjnë me atributimin e territorit” (*disputes as to attribution of territory*). Sipas këtij dallimi, kontesti i parë ka të bëjë me veprimet e delimitimit që prekin atë që cilësohet si “pjesë e tokës e cila nuk është autonome në pikëpamje gjeografike”, kurse objekti i kontestit të dytë ka të bëjë me atributimin e sovranitetit mbi një entitet gjeografik marrë si tërësi. Dy palët, me sa duket, në fund pranojnë se kontesti aktual i takon kontesteve për delimitim, sado që nuk arrijnë të pajtohen lidhur me përfundimet që duhen nxjerrë nga një pranim i tillë. Në fakt, në shumicën e rasteve të kontesteve të tilla, megjithatë, dallimi si më sipër nuk është një dallim lidhur me llojin e kontestit *per se* aq sa lidhur me nivelin e veprimeve që duhen ndërmarrë me rastin e zgjidhjes së kontestit [qoftë të llojit të parë ose të llojit të dytë – vërejtja jonë, E.H.]. Efekti i çdo delimitimi, pa marrë parasysh

⁵⁸ Delimitimi zakonisht bëhet me marrëveshje mes palëve apo me marrëveshje paqësore pas mbarimit të luftës. Por, ai mund të bëhet edhe me vendim gjyqësor apo me vendim arbitrazhi, si dhe me vendim të ndonjë organi tjetër kompetent.

⁵⁹ Paul de La Pradelle, *La frontière : étude de droit international* (Les Editions internationales: Paris, 1928) fq. 143

⁶⁰ “Frontier Dispute, Judgment (Burkina Faso/Republic of Mali) of 22 December 1986”, *ICJ Reports* (1986) fq. 653-564 ; 582; dhe 632-633.

sa i vogël mund të jetë territori kontestues mbi të cilin përshkon vija kufitare, paraqet një ndarje të pjesëve të tokës të cilat gjenden në cilëndo anë të vijës së tillë përshkuese. Në rastin konkret, duhet vënë në dukje se Marrëveshja Speciale në nenin I flet jo vetëm për tërheqjen e vijës kufitare [pra, për demarkacion – vërejtja jonë, E.H.], por për një “hapësirë” kontestuese e cila definohet si një “rrip” i territorit që përfshinë “rajonin” e Belit. Për më tepër, efekti i cilitdo vendim gjyqësor, qoftë lidhur me kontestin për atribuum të territorit apo lidhur me kontestin për delimitim, paraqitet si i domosdoshëm për të caktuar një kufi. Nuk është pa rëndësi rrethana që disa konventa kodifikuese përdorin shprehjet si “marrëveshja që përcakton një kufi” apo “kufiri i përcaktuar nga një marrëveshje” për të përfshirë si marrëveshjet për delimitim ashtu dhe marrëveshjet që bartin apo atribuojnë një territor në një vend tjetër (cf. Konventa e Vjenës mbi të Drejtën e Traktateve, neni 62; Konventa e Vjenës mbi Trashëgimin e Shteteve ndaj Traktateve, neni 11). Në dy rastet palët kanë bërë një sqarim lidhur me situatën e dhënë legale me efekt deklarativ që nga data kur Gjykata do ta mbështesë titullin juridik [në favor të ndonjëres prej palëve – vërejtja jonë, E.H.]. Ky sqarim në vetvete përbën një element të ri; ky element është futur sepse palët kanë dashur të shohin një gjë të tillë meqë sipas tyre ai përbën esencën e vendimit gjyqësor. Sikur mos të kishte ekzistuar një kontest apo pasiguri mes palëve, palët nuk do ta dëshironin një gjë të tillë. Për pasojë, në rastin konkret nuk janë natyra dhe cilësimi i kontestit aktual përcaktues të natyrës, caqeve, detyrës dhe funksioneve të Dhomës, por vetë Statuti i Gjykatës dhe dispozitat e Marrëveshjes Speciale.

Në rastin konkret, Dhoma në arsyetimin e saj kufizohet në shpalljen e një parimi. Qoftë në delimitimet e kufijve apo në konfliktet territoriale ndërkombëtare, hartat paraqesin thjesht vetëm një informacion i cili ndryshon nga rasti në rast; vetëpërvete, dhe për shkak se ekzistojnë si të tilla, hartat nuk mund të paraqesin titull juridik, përkatësisht ato nuk mund të paraqesin një dokument që nga e drejta ndërkombëtare furnizohet me një forcë të brendshme juridike me qëllim të themelimit të të drejtave territoriale mbi një territor të caktuar. Natyrisht, në disa raste hartat mund të marrin forcë të tillë juridike. Por, në rastet e tilla, forca juridike nuk buron vetëm nga forca e tyre e brendshme (përmbajtja e hartës): në raste të tilla, thënë shkurt, hartat futen në kategorinë e shprehjeve fizike të vullnetit të shtetit apo të shteteve të caktuara. Ky është rasti, ta zëmë, atëherë kur hartat janë aneks i një teksti zyrtar dhe përbëjnë pjesë integrale të tekstit të tillë. Përveç këtij rasti qartë të definuar, hartat kanë vlerë të jashtme provuese të një besueshmërie të ndryshme dhe, si të tilla, mund të përdoren krahas provave të tjera të natyrës rrethimore për qëllimet e krijimit apo rikrijimit të fakteve reale (të vërteta).

Sërish duhet të theksohet se detyra e Dhomës në rastin konkret është që të tregojë vijën e kufirit të trashëguar nga dy shtetet prej kolonizuesve me rastin e fitimit të pavarësisë së tyre. Për arsyet e cekura më sipër, kjo detyrë konsiston në gjetjen dhe definimin e vijave të cilat kanë përbërë kufijtë administrativë të kolonisë së Voltës së Epërme [sot Burkina-Faso – vërejtja jonë, E.H.] më datën 31 dhjetor 1932. Sigurisht që palët kanë pasur mundësi dhe të drejtë që të ndryshojnë kufirin që ka ekzistuar më datën kritike [pra, në datën e fitimit të pavarësisë së dy shteteve – vërejtja jonë, E.H.] përmes një marrëveshje të mëvonshme. Sikur autoritete kompetente të dy palëve të kishin përkrahur marrëveshjen e 15 janarit 1965, atëherë nuk do të kishte qenë e domosdoshme për qëllimet e rastit konkret që të vërtetohet nëse marrëveshja e tillë ka pasur karakter deklarativ apo ndryshues në raport me kufijtë e vitit 1932. Kjo gjë nuk ka ndodhur, prandaj edhe Dhoma nuk ka pasur autorizim (mandat) nga palët për të zëvendësuar vullnetin e vet me atë të palëve lidhur me kufirin e përshtatshëm. Dhoma nuk duhet ta heqë nga mendja asnjërin prej funksioneve të Gjykatës, i cili konsiston në zgjidhjen e kontesteve të paraqitura nga ana e palëve në pajtim me të drejtën ndërkombëtare, por as faktin se nga Dhoma palët përmes Marrëveshjes Speciale nuk kanë kërkuar që t’u jepen udhëzime lidhur me përcaktimin e kufirit të tyre të përbashkët, por kanë kërkuar që vetë Dhoma ta tërheqë dhe saktësojë vijën kufitare. Siç është shpjeguar, Dhoma mund të përdorë *equity infra legem*, sepse të dyja palët e kanë pranuar si të aplikueshëm në rastin konkret (shih: paragrafi 27 si më sipër). Në këtë aspekt, koncepti udhëheqës është thjesht se “*equity* si koncept juridik rrjedh drejtpërsëdrejti nga ideja e drejtësisë” (“Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya)”, *ICJ Reports* 1982, fq. 60, paragrafi 71). Dhoma do të donte të theksonte më shumë se përdorimi i konceptit *equity* në modifikimin e një kufiri të etabluar nuk do të ishte i arsyeshëm. Në veçanti, në kontekstin afrikan, të metat e dukshme të shumë kufijve të trashëguar nga kolonializmi në aspektin etnik, gjeografik apo administrativ nuk mund të mbështesin pohimet që flasin për domosdoshmërinë dhe arsyeshmërinë e ndryshimit të tyre bazuar në parimin *equity*. Këta kufij, pa marrë parasysh sa të pakënaqshëm mund të jenë, posedojnë autoritetin e *uti possidetis*, dhe si të tillë janë në pajtim të plotë të drejtën bashkëkohore ndërkombëtare. Përveç rasteve të vendimeve të nxjerra *ex aequo et bono* me pëlqimin e vetë palëve, “kjo nuk është thjesht një çështje e gjetjes së një zgjidhjeje të drejtë, por një zgjidhjeje të drejtë që rrjedh nga e drejta e aplikueshme” (“Fisheries Jurisdiction”, *ICJ Reports* 1974, fq. 33, para. 78). Dhoma duhet të marrë parasysh, me qëllim të gjetjes së një zgjidhjeje si kjo, jo marrëveshjen e 15 janarit 1965, por rrethanat nën të cilat një marrëveshje e tillë është arritur.

I cituam gjerësisht këto pjesë nga aktgjykimi në këtë rast për të parë tërë stabilitetin që kanë kriteret e së drejtës ndërkombëtare lidhur me delimitimin, si dhe për të parë dallimin e madh mes delimitimit dhe demarkacionit. Përveç në kontekstin ish-jugosllav, për të cilin do të flitet më vonë, kjo është parë edhe në një rast tjetër të vendosur nga GjND. Në këtë rast sërish palë ka qenë Burkina-Fasoja: fjalën e kemi për rastin mes Burkina-Fasos dhe Nigerit⁶¹. Më 16 prill 2013, kur është vendosur meritorisht ky rast, GjND ka përcaktuar kursin e kufirit mes dy vendeve, të cilat më pastaj, në maj të vitit 2015, kanë shkëmbyer ndërmjet veti 18 qytete në vijim të vënies në jetë të aktgjykimit të GjND lidhur me këtë rast⁶². Kontesti rreth kufirit mes këtyre dy shteteve, të cilat kanë qenë pjesë e Afrikës Franceze të Perëndimit deri me pavarësimin e tyre më 1960, ka nisur që nga vitit 1927, kur një dekret (*arrêté*) që miratuar nga Guvernatori i Përgjithshëm i Afrikës Franceze Perëndimore, me qëllim të caktimit të kufijve të kolonive të Voltës së Epërme dhe Nigerit.

Me marrëveshjet e 23 qershorit 1964 dhe 28 marsit 1987, qeveritë e dy vendeve janë pajtuar për ta bërë demarkimin e kufirit të tyre të përbashkët duke krijuar një komision të përbashkët teknik. Marrëveshja e vitit 1987 ka paraparë që dekreti i vitit 1927 (*arrêté*), i plotësuar më 5 tetor 1927, do të jetë i zbatueshëm për delimitim të kufirit mes dy vendeve. Në rast se dekreti i vitit 1927 (*arrêté*), i plotësuar më 5 tetor 1927, nuk mjafton për delimitim, atëherë, sipas Marrëveshjes së vitit 1987, kursi i kufirit do të jetë ai që paraqitet në seritë e hartave topografike 1:200,000 të prodhuara më 1960 nga Instituti Gjeografik Kombëtar (Institut géographique national, IGN)⁶³.

GjND në këtë rast vendosi që dekreti i vitit 1927 (*arrêté*), i plotësuar më 5 tetor 1927, paraqet një instrument relevant që duhet marrë parasysh me rastin e delimitimit mes dy vendeve. Por, sipas saj, aty ku ai nuk ka qartësi, duhet të zbatohen hartat topografike të përmasave si më sipër të botuara në vitin 1960 nga IGN. Përveç kësaj, Gjykata në këtë vendim ka marrë parasysh edhe interesat e popullsisë nomade, e cila afektohet me delimitimin e ri të përcaktuar nga vetë Gjykata. Për këtë arsye, nga palët është kërkuar që ta kenë parasysh këtë rrethanë me rastin e demarkimit të kufirit të tyre në të ardhmen.

⁶¹ “Frontier Dispute, Judgment (Burkina Faso/Nigeri) of 16 April 2013”, *ICJ Reports* (2013).

⁶² Për zbatimin e Aktgjykimit të datës 16 prill 2013, shih raportimet: “Burkina Faso and Niger exchange 18 towns to settle border dispute”, *The Guardian* (8 May 2015).

⁶³ “Frontier Dispute, Judgment (Burkina Faso/Nigeri) of 16 April 2013”, *ICJ Reports* (2013): “I. Historical and Factual Background”, fq. 58-66; “III. The Course of the Section of the Frontier Remaining in Dispute”, fq. 73-93.

Sikundër shihet, në këtë rast dhe në rastet e tjera të vendimmarrjes në lëmin e caktimit të kufijve mes shteteve, vendimi i GjND-së e zëvendëson marrëveshjen për delimitim mes palëve. Vendimi mund të jetë edhe i ndonjë organi tjetër *ad hoc*, ta zëmë i ndonjë ndërmjetësuesi, i ndonjë arbitrazhi apo i ndonjë trupi tjetër të cilit palët ia kanë besuar zgjidhjen e kontestit të tyre për kufij. Rëndësi ka që çdoherë duhet të ekzistojë një marrëveshje, një vendim gjyqate apo arbitrazhi (*ad hoc* ose permanent) ose vendim i ndonjë trupi tjetër për të cilin palët paraprakisht janë pajtuar se do ta zgjidhë kontestin.

Këtë dallim si më sipër mes delimitimit dhe demarkacionit, në doktrinë askush më mirë se Oppenheim (Openhajm) nuk e ka shprehur⁶⁴:

Praktika e përgjithshme për kufijtë në tokë është që me marrëveshje apo vendim të një organi të përshkruhet kufiri me fjalë, përkatësisht praktika është që të delimitohet kufiri; më pastaj vjen caktimi i komisioneve, zakonisht të përbashkëta, të cilat delimitimin e kryer duhet ta zbatojnë në praktikë në terren dhe nëse është e nevojshme ta shënjojnë me shtylla kufitare ose shenja të tjera të të ngjashme, pra ta demarkojnë kufirin e delimituar.

Thënë shkurt, delimitimi, ose definimi i kufirit në tokë, sepse në det kjo çështje kur shtrohet ekziston një qasje tjetër, paraqet definimin e vendndodhjes (identifikimit) së kufirit dhe të procedurave që duhen ndjekur me qëllim që ky definim (identifikim) të bartet në terren. Një ndër konsideratat që duhen marrë parasysh me rastin e bartjes në terren të këtij definimi (identifikimi) ka të bëjë me marrjen shumë parasysh të jetës në terren. Bartja në terren e kufirit të definuar (identifikuar) quhet demarkacion. Në dy këto faza të caktimit të kufijve ekzistojnë profilet e profesioneve të caktuara që marrin pjesë në to. Në fazën e delimitimit, apo të definimit të kufirit, marrin pjesë kryesisht diplomatët, juristët, këshilltarët politikë, ekonomistët, të cilët cilësohen si arkitektët e kufirit, kurse në fazën e demarkacionit marrin pjesë gjeografët, gjeodetët, hartografët, inxhinierët e kompjuteristikës, të cilët cilësohen si inxhinierët e kufirit.

Detyra e parësore e demarkacionit është që të transferojë në terren, sa më saktë që të jetë e mundur, vijën e kufirit ashtu siç është definuar (identifikuar) në dokumentin e delimitimit. Delimitimi ofron, në anën tjetër, definimin (identifikimin) e vijave ndarëse mes sovraniteteve të vendeve fqinje përmes përshkrimit verbal dhe grafik të vendndodhjes së kufirit, nganjëherë duke

⁶⁴ Sir Robert Jennings and Sir Arthur Watts (eds.), *Oppenheim's International Law*. vol. I (Introduction and Part 1), 9th ed. (Longman: London, 1992) fq. 20.

qenë i shoqëruar me ndonjë hartë ose skicë. Ky definim verbal i përmbajtur në një marrëveshje apo në ndonjë vendim gjyqësor, arbitrazhi apo vendim të ndonjë organi tjetër duhet të transferohet në terren, përmes procesit të quajtur demarkacion. Misioni i demarkacionit, siç mund të vërehet, nuk është aspak politik. Funkcionet e tij janë krejt teknologjike dhe vendimmarrja në demarkacion kufizohet në transferimin e definimeve (identifikimeve) verbale, grafike dhe digjitale të arritura mes palëve më herët në sipërfaqen e terrenit të caktuar me vijat delimituese.

2. Parimi/rregulla *uti possidetis juris* në kontekstin krahasues dhe ish-jugosllav

Shprehja *uti possidetis juris* tanimë ka marrë qytetarinë jo vetëm në diskursin juridik, por edhe në atë laik dhe të përditshëm. Në kontekstin kosovar, kjo shprehje filloi të bëhet publike kur nisi shpërbërja e ish-Jugosllavisë pas mbarimit të Luftës së Ftohtë. Kjo, megjithatë, aspak nuk domethënë se është e qartë brendia e tij dhe pasojat që dalin nga zbatimi i tij në kontekstin e caktimit të kufijve të Kosovës me fqinjët.

Në shumicën e kontesteve kufitare, e që janë me qindra sosh, të cilat janë shqyrtuar dhe janë vendosur nga gjykata e arbitrazhe ndërkombëtare që nga fillimi i dekolonizimit të Amerikës Latine (1810-1821) e deri të shpërbërja e ish-federatave komuniste të Bashkimit Sovjetik, Çekoslovakisë dhe Jugosllavisë (1991-1992), kanë ekzistuar dy faza si më sipër në përcaktimin e kufijve të shteteve të reja të krijuara me rastin e shpërbërjes së tyre: delimitimi dhe demarkacioni. Deri me shpërbërjen e federatave komuniste më 1991-1992, pas pavarësisht, shtetet ndërmjet veti zakonisht kanë përcaktuar delimitimin me marrëveshje ndërkombëtare bilaterale e më pastaj kanë lidhur marrëveshje bilaterale për demarkacion. Jo rrallë, siç u pa më herët, procesi i delimitimit është kryer përmes marrëveshjeve të paqes, një vendimi gjyqësor, të arbitrazhit apo të ndonjë organi tjetër ndërkombëtar të cilit palët ia kanë besuar një proces të tillë. Pas mbarimit të Luftës së Ftohtë, megjithatë, u ndoq një rrugë tjetër me rastin e përcaktimit të kufijve të shteteve të reja të dala nga kjo shpërbërje. Ish-Jugosllavia nuk përbën një përjashtim. Këto vende, u fokusuan kryesisht në lidhjen vetëm të marrëveshjeve individuale bilaterale për demarkacionin. E kemi fjalën për shtete që u krijuan nga shpërbërja e ish-federatave komuniste dhe të cilat, në shumicën e rasteve, anashkaluan lidhjen e marrëveshjeve bilaterale për delimitim. Kjo ka ndodhur kështu

sepse shpërbërja e ish-federatave komuniste u shkaktua si pasojë e veprimit krejt legjitim të forcave nga brenda, *ab intra*. Si përcaktues se cilat kishin qenë vijat delimituese në kohën e jetesës së përbashkët nën kulmin komunist u mor kryesisht përvoja e dekolonizimit në Afrikë, e njohur si parimi/rregulla *uti possidetis juris*, përkatësisht marrja e vijave administrative të ish-provincave koloniale si pikë nisëse me rastin e caktimit të kufijve të rinj shtetërorë.

Për dallim nga rastet e dekolonizimit në Amerikën Latine një shekull më herët, në rastin e Afrikës dhe të ish-federatave komuniste, *uti possidetis juris* u barazua me parimin e paprekshmërisë së kufijve të mëparshëm administrativë, të cilët i kishin pasur shtetet e reja në momentin e fitimit të pavarësisë. Jugosllavia nuk bën përjashtim nga ky përcaktim: një komision ndërkombëtar, i njohur si Komisioni Badinter, gjatë viteve 1991-1993 ka dhënë disa mendime juridike që kanë përdorur shprehimisht precedentin e sipërcekur të GjND-së lidhur me rastin Burkina-Faso–Republika e Malit. Mbi bazën e këtij parimi, pra mbi bazën e *uti possidetis juris*, sipas Komisionit Badinter, vetëm kufijtë republikanë u konsideruan si kufij të mbrojtur nga ligji ndërkombëtar me rastin e pavarësisë të ish-republikave jugosllave, tani shtete sovraane dhe të pavarura (Bosnjë-Hercegovina, Kroacia, Serbia, Sllovenia, Maqedonia, dhe Mali i Zi). Kjo ka vlejtur edhe për ish-BRSS dhe Çekosllovakinë. Një praktikë e tillë ka pasur për pasojë që, marrëveshjet për delimitim, të cilat duheshin lidhur në kushte normale ndërmjet shteteve të reja që dolën nga shpërbërja e ish-federatave komuniste, u zëvendësuan me gjendjen e fundit kadastrale të ish-republikave federale të ish-federatave komuniste në momentin e fitimit të pavarësisë së tyre.

Sipas ligjit ndërkombëtar, momenti i fitimit të pavarësisë cilësohet si “moment kritik” për qëllimet e zbatimit të rregullës (normës) *uti possidetis juris*. Ka edhe momente të tjera, megjithatë, të cilat cilësohen si “momente kritike” sipas së drejtës ndërkombëtare dhe që, zakonisht, i referohen momentit të lidhjes së një marrëveshje ndërkombëtare për delimitim, apo momentit të nxjerrjes së një verdikti gjyqësor apo arbitror me të cilin caktohet kufiri i ri shtetëror i një shteti të ri, përkundër apo krahas respektimit të rregullës *uti possidetis juris*⁶⁵.

⁶⁵ Si “moment kritik”, i njohur ndryshe edhe si “efekti kohor i *uti possidetis juris*”, në të shumtën e rasteve merret momenti i ndërmarrjes së aktit të shpalljes së pavarësisë. Përveç këtij momenti, ekzistojnë edhe momente të tjera të ndërmarrjes së akteve të caktuara që kanë të njëjtin efekt, siç janë momenti i nxjerrjes dhe hyrjes në fuqi të vendimit gjyqësor ose arbitror, me të cilin caktohen kufijtë, momenti i lidhjes dhe hyrjes në fuqi të marrëveshjes së

Për secilën ish-republikë të pavarësuar nga shpërbërja e ish-federatave komuniste dihet saktësisht momenti kohor i fitimit të pavarësisë. Ky moment ka rëndësi dhe cilësohet “moment kritik” për faktin se një moment i tillë ka rëndësi për caqet dhe për mënyrën e trashëgimit të shteteve në të gjitha marrëdhëniet ndërkombëtare të shtetit pararendës. Si marrëdhënie në të cilat trashëgohet shteti pararendës janë: trashëgimi i shtetit pararendës në marrëdhëniet kontraktuese rreth kufijve dhe shtetësisë, borxhit të jashtëm, pasurisë së luajtshme dhe të paluajtshme, asetëve, arkivave dhe gjërave të ngjashme me këto. Kur flitet për trashëgimin e shtetit pararendës në çështjen e kufijve, si parim/rregull e cila ndiqet është *uti possidetis juris*. Ky parim/rregull shërben si përcaktues i caqeve të vlefshmërisë së titullit juridik mbi bazën e të cilit më pastaj ravijëzohen vijat gjeometrike e lakimet gjeodezike në terren. Pa sqarimin se cili është caku i vënies në jetë të titullit juridik nuk mund të ketë ravijëzim në terren të vijave gjeometrike e lakimeve gjeodezike. Titull juridik, ndërkombëtarisht i vlefshëm, paraqet çdo realizim i së drejtës për vetëvendosje të një populli apo të një territori, p.sh., rasti i Saharës Perëndimore, i cili nuk kontestohet nga *jus cogens* të së drejtës ndërkombëtare. Për Kosovën, ky titull derivohet nga realizimi i “shkëputjes shëruese” (*remedial secession*) të cilën Kosova e ka ekzekutuar më 17 shkurt 2008 kur ka shpallur njëanshëm aktin e pavarësisimit nga Republika e Serbisë⁶⁶.

Dikur titull juridik ka qenë paja që një monark i ka dhënë një tjetri në formë terriroresh të caktuara. Më vonë, marrëveshjet ndërkombëtare të paqes janë instaluar si titull kryesor juridik. Me lindjen e kombeve dhe të nacionalizmit si ideologji mbi kombin, parimi i vetëvendosjes ka shërbyer si titull juridik për fitim të territorit. Mënyrat e tjera, si shtimi, cedimi (bartja), e kështu me radhë, kanë qenë dhe ngelin tituj juridikë validë klasikë dhe nuk dalin nga përdorimi asnjëherë. Mirëpo, si të tilla nuk përcaktojnë caqet e zbatimit të vetëvendosjes si titull juridik. Ne këtu flasim për parimin/rregull-

paqes me të cilën caktohen kufijtë dhe zgjidhen kontestimet territoriale, momenti i nxjerrjes së një deklaratë apo ndonjë vendimi tjetër që cakton mënyrat e delimitimit dhe shënjimit të kufijve mes shteteve të dhëna, dhe kështu me radhë. Cf. Georges Abi-Saab, “Le principe de l’uti possidetis : son rôle et ses limites dans la contentieux territorial international”, në Marcelo G. Kohen (ed.), *Promoting Justice, Human Rights and Conflict Resolution Through International Law: Liber Amicorum Lucius Caflisch* (Martinus Nijhoff: The Hague, 2007) fq. 663-671.

⁶⁶ Cf. Jure Vidmar, “International Legal Responses to Kosovo’s Declaration of Independence”, *Vanderbilt Journal of Transnational Law* vol. 42, no. 3 (2009) fq. 814-818. Krahaso në veçanti literaturën që ky autor e përdor në fusnotat e tij, si dhe praktikën gjyqësore për rastin e ishujve Oland të Finlandës dhe të Kuebekut në Kanada.

ën *uti possidetis juris* edhe në një aspekt tjetër, përkatësisht si për një mjet që përcakton caqet e vënies në jetë të titullit juridik të fituar në mënyrë valide sipas së drejtës ndërkombëtare. Kjo ka nisur ta ketë këtë kuptim, siç u tha, vetëm pas rastit të Burkina-Fasos kundër Malit (1986).

Në këtë shkrim flasim për *uti possidetis juris* si përcaktues i vënies në jetë të titullit juridik të fituar në mënyrë të ligjshme sipas së drejtës ndërkombëtare (p.sh., përmes ushtrimit të së drejtës për vetëvendosje të jashtme, apo përmes njohjes së titullit juridik me një vendim gjyqësor apo më ndonjë akt tjetër juridik të vlefshëm në të drejtën ndërkombëtare), si dhe për mënyrën e përcaktimit të kufijve të rinj shtetërorë nga hiçi. Në të dy rastet nënkuptohet se kufijtë e një shteti të ri caktohen sipas *uti possidetis juris* vetëm nga momenti i fitimit të pavarësisë. Ky moment kohor, pra momenti i fitimit të pavarësisë, ka disa forma zbatimi kur bëhet fjalë për caqet dhe për mënyrën e zbatimit të parimit/rregullës *uti possidetis juris*, përfshirë këtu edhe rastet kur si mjet për delimitim shërben një verdikt gjyqësor, arbitror apo diçka tjetër që zëvendëson marrëveshjen ndërmjet palëve. Dy këto aspekte manifestohen në katër format e zbatimit të parimit/rregullës *uti possidetis juris*, si titull juridik, me rastin e fitimit të pavarësisë dhe pas. Këto forma aktualisht paraqesin standard të zbatueshëm ndërkombëtar. Si të tilla janë etabluar jo vetëm me vendimin e sipërcekur të GjND-së në rastin Burkina-Faso–Republika e Malit, por edhe me vendime e akte të tjera të vlefshme sipas së drejtës ndërkombëtare. Format në fjalë konsistojnë për sa vijon⁶⁷:

- a. Aty ku nuk ka pasur, gjatë periudhës para pavarësisë, një delimitim të qartë mes ndarjeve administrative, atëherë nuk ngel tjetër kriter veçse vlerësimi i cilësisë së kontrollit efektiv nga banorët në terren të pjesëve administrative të territorit. Ka dy cilësi të *effectivité*-së: posedimi me mirëbesim dhe ai me keqbesim. Në vendimin e GjND-së, në rastin Burkina-Faso kundër Republikës së Malit, kjo gjendje është cilësuar si kontroll efektiv që nuk përputhet me titullin juridik të kuptuar si *uti possidetis juris*. Në rastin e Brazilit, të cilin e citon GjND-ja në zgjidhjen e kontestit kufitar Salvador–Honduras (1992), po ashtu është zbatuar parimi i efektivitetit, i kuptuar si *uti possidetis de facto*, sepse në pikëpamje juridike është konsideruar që asnjëherë nuk ka pasur një traktat në fuqi ndërmjet Portugalisë dhe Spanjës lidhur me Brazilin para

⁶⁷ Për komentet akademike të këtyre formave, cf. Georges Abi-Saab, “Le principe de l’uti possidetis : son rôle et ses limites dans la contentieux territorial international”, fq. 657-671.

fitimit të pavarësisë së këtij të fundit⁶⁸. Me këtë rast, kontrolli paqësor i sektorit kufitar kontestues me mirëbesim dhe me pajtim të heshtur të palëve lidhur me këtë kontroll paqësor me mirëbesim kanë qenë faktorët korrektues në caktimin e kufijve të shteteve të reja si më sipër.

- b. Aty ku delimitimi (identifikimi) është kryer gjatë kohës para fitimit të pavarësisë, mirëpo aktet juridiko-administrative të kohës së tillë janë të dykuptimta apo nuk janë të sakta, kurse nuk ka pasur një demarkacion të pranuar nga dy palët para fitimit të pavarësisë, atëherë kjo situatë korrespondon me atë që GjND-ja, në rastin Burkina-Faso-Mali (1986), e ka cilësuar si proces i akomodimit joformal ndërmjet palëve⁶⁹. Kjo ka të bëjë me veprimet e popullsisë lokale në të dy anët e kufirit, të cilat nëpërmjet administratave të tyre ose vetë ndërmarrin veprimet e rektifikimit të gabimeve, qartësojnë dykuptimësitë, me qëllim që kufiri i ri të përputhet si duhet me cilësitë topografike të terrenit ose me nevojat e popullsisë lokale si në kohën para fitimit të pavarësisë.
- c. Aty ku faktet në terren nuk përputhen me titullin juridik *uti possidetis juris*, apo ku territori është administruar efektivisht nga një vend tjetër nga ai që ka titullin juridik *uti possidetis juris*, atëherë, sipas GjND-së në rastin Burkina-Faso-Mali (1986), përparësi duhet t'i jepet vendit që ka titullin juridik *uti possidetis juris*⁷⁰.
- ç. Aty ku, së fundi, nuk ekziston një vijë *uti possidetis juris* si titull juridik në momentin e fitimit të pavarësisë, por më vonë, pas fitimit të pavarësisë, ka pasur një pajtim të heshtur të palëve rreth vijës së re kufitare, kjo e fundit imponohet si titull i ri juridik.

Këto standarde që u përmendën këtu, të vëna nga GjND më 1986, janë riprodhuar pak a shumë në të gjitha kontestet kufitare të mëvonshme dhe paraqesin një kristalizim gradual të një praktike qindravjeçare të gjykatave e arbitrazheve ndërkombëtare në lëmin e caktimit të kursit të vijave kufitare.

⁶⁸ Cf. më shumë për këtë në Marcello Gustavo Kohen, "L'uti possidetis revisité: L'arrêt du 11 septembre 1992 dans l'affaire El Salvador / Honduras", *Revue générale de droit international public* Tome 97, no. 4 (1993) fq. 939- 973.

⁶⁹ Cf. Georges Abi-Saab, "Le principe de l'uti possidetis : son rôle et ses limites dans la contentieux territorial international", fq. 660.

⁷⁰ Ibid. fq. 660.

Këtu, në veçanti, kemi parasysh rastet: Salvador–Honduras (1992)⁷¹; Kamerun–Nigeri (2002)⁷²; Indonezi–Malajzi (2002)⁷³; Benin–Niger (2005)⁷⁴ etj.

Sa i përket kufijve në ish-Jugosllavi, vetëm tri raste të kontesteve kufitare kanë lindur që atëherë në territorin e ish-Jugosllavisë: Mal i Zi–Kroaci (lidhur me ishullin Prevlaka), Kroaci–Slloveni (kryesisht lidhur me gjirin Piran, por edhe me sektorët e tjerë të kufirit të tyre të gjatë mbi 650 kilometra), Mal i Zi–Bosnjë–Hercegovinë (lidhur me sektorin rreth fshatit e lumit Sutorino); dhe, së fundi, lidhur me korridorin Bërçko (ndërmjet Republika Sërpska dhe Federatës së Bosnjë–Hercegovinës). Kontesti lidhur me korridorin Bërçko është kontest kufitar i brendshëm, por që ka relevancë në rastin e Kosovës, sepse edhe në këtë rast janë zbatuar norma e parime të së drejtës ndërkombëtare. Të gjitha kontestet kufitare, si më sipër, në territorin e ish-Jugosllavisë, akoma janë të hapura.

Në parim, në rastet e ish-Jugosllavisë ka vlejtur mendimi i Komisionit Badinter. Megjithatë, ka pasur devijime nga ky precedent te rasti i kontestit kufitar Kroaci–Slloveni, sepse është konsideruar se zbatimi i mendimit të Badinterit po e dëmtonte palën kroate. Për këtë arsye, në korrik të vitit 2001, Kroacia e Sllovenia patën nënshkruar një marrëveshje për kufijtë, duke i ikur zbatimit të rregullës *uti possidetis juris*, pra duke mos pranuar vijat administrative të vitit 1974 në disa pjesë të kufirit ndërmjet tyre dhe duke i korrigjuar ato në bazë të kriterëve të tjera ekonomike, të konfiguracionit të terrenit, të interesave të banorëve dhe të konsideratave të tjera kontekstuale. Meqë palët nuk kanë arritur ta demarkojnë kufirin ndërmjet tyre sipas marrëveshjes së vitit 2001, atëherë, më 2009, palët kanë lidhur edhe një marrëveshje për arbitrazh për demarkacionin e vijës kufitare ndërmjet tyre, por ajo ende nuk është ratifikuar, kurse Bashkimi Evropian në mënyrë të vazhdueshme po insiston në zbatimin e kësaj marrëveshje për arbitrazh, si mënyrë e vetme për demarkacion ndërmjet dy vendeve në sektorin kontestues.

Devijime nga zbatimi *ad literam* i mendimeve të Komisionit Badinter ka pasur edhe në pjesët e tjera të ish-Jugosllavisë, gjë e cila është reflektuar me

⁷¹ “Case Concerning Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua Intervening). Judgment of 11 September 1992”, *ICJ Reports* (1992).

⁷² “Case Concerning the Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea Intervening). Judgment of 10 October 2002”, *ICJ Reports* (2002).

⁷³ “Case Concerning Sovereignty Over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan (Indonesia/Malaysia). Judgment of 16 September 2002”, *ICJ Reports* (2002).

⁷⁴ “Frontier Dispute (Benin/Niger). Judgment of 12 July 2005”, *ICJ Reports* (2005).

faktin e lidhjes së marrëveshjeve të reja për delimitim dhe me vetë përmbajtjen e tyre. Ka pasur dy raste të lidhjes së marrëveshjeve të reja për delimitim (identifikim) të kufirit në territorin ish-jugosllav. Njëri nga to është marrëveshja për delimitim e lidhur ndërmjet Republikës Federative të Jugosllavisë (Serbi-Mali Zi) dhe Maqedonisë, në shkurt të vitit 2001⁷⁵. Këtë marrëveshje e ka trashëguar Kosova, pas fitimit të pavarësisë më 17 shkurt 2008, sipas normave të së drejtës ndërkombëtare mbi trashëgimin e shteteve në lëmin e marrëveshjeve ndërkombëtare⁷⁶. Arsyeja pse është lidhur kjo marrëveshje duhet të jetë krejt politike e pragmatike: serbët dhe maqedonasit e kanë pasur të qartë, pas hyrjes së NATO-s në Kosovë, se Kosova pashmangshëm po ecën drejt pavarësisë dhe kanë dashur që sa më shumë t'ia ngushtojnë territorin e trashëguar sipas Kushtetutës së vitit 1974, përkatësisht sipas *uti possidetis juris* 1974, siç ka vlejtur për të gjitha njësitë federale.

⁷⁵ Marrëveshja e parë e këtij lloji në territorin ish-Jugosllavisë është ajo e lidhur mes Bosnjë-Hercegovinës dhe Kroacisë më datën 30 korrik 1999. Kjo marrëveshje, në fakt, paraqet marrëveshjen për delimitim mes dy vendeve, sepse përmes saj bëhet definimi i kufirit dhe i kriterëve për identifikimin e tij në mënyrë që më pastaj të mundësohet demarkacioni i kufirit. Kjo gjë parashihet shprehimisht në nenin 2 të Marrëveshjes, ku është thënë se kufiri “definohet mbi bazën e situatës së kufirit që ka ekzistuar në momentin e shpërbërjes së Jugosllavisë më 1991 dhe njohjes reciproke ndërkombëtare mes Bosnjë-Hercegovinës dhe Kroacisë më 1992”. Në po këtë nen, pra në nenin 2 të Marrëveshjes, janë listuar kriteret mbi bazën e të cilave do të bëhet identifikimi i kufirit ekzistues mes dy vendeve. Kriteret janë ato “ashtu siç identifikohen në hartën topografike të përmasave 1:25,000 dhe në terren në bazë të kufirit mes komunave kadastrale kufitare, në bazë të kufirit mes vendbanimeve fqinje sipas regjistrimit të vitit 1991, dhe në bazë të vijës ndarëse e cila ka ndarë ushtrimin e autoritetit publik në Republikën Socialiste të Kroacisë dhe në Republikën Socialiste të Bosnjë-Hercegovinës”. Për komente mbi këtë marrëveshje, cf. më shumë në Mladen Klemenčić, “The Border Agreement Between Croatia and Bosnia-Herzegovina: The First but not the Last”, në *IBRU Boundary and Security Bulletin: Articles Section* (Winter 1999-2000) fq. 96-101.

⁷⁶ Përveç kësaj, Kosova ka trashëguar edhe Protokollin e Firencës të vitit 1926 kur është fjala për kufijtë e saj me Republikën e Shqipërisë. Në mënyrë të njëjtë, edhe ish-republikat jugosllave që u pavarësuan nga shpërbërja e ish-Jugosllavisë kanë trashëguar marrëveshjet ndërkombëtare për kufijtë e jashtëm, të cilat kanë qenë të vlefshme për territorin e ish-Jugosllavisë: Serbia, Sllovenia, Kroacia, Maqedonia dhe Mali i Zi, të gjitha kanë trashëguar respektivisht marrëveshjet si vijon: Marrëveshjen e Trianonin të datës 4 qershor 1920 për kufijtë mes Serbisë dhe Hungarisë; Marrëveshjen e Sen-Zhermenit e datës 10 shtator 1919 për kufijtë e Austrisë me Kroacinë; Marrëveshja e Njejit mbi Senë e datës 27 nëntor 1919 për kufijtë e Maqedonisë me Bullgarinë dhe Greqinë; dhe, në fund, Protokollin e Firencës të nënshkruar në korrik të vitit 1926 (kur është fjala për Kosovën dhe Malin e Zi dhe kufirin e tyre me Shqipërinë). Të gjitha këto marrëveshje janë lidhur pas Luftës së Parë Botërore, në kuadër të sistemit të a.q. të Versajës mbi sigurinë kolektive.

Ani se rasti i fitimit të pavarësisë së Kosovës është *sui generis* në shumë aspekte, përfshirë këtu edhe përcaktimin e kufijve të saj, megjithatë nuk mund të mohohet fakti se rregulla *uti possidetis juris* 1974 vlen edhe për Kosovën në mënyrë tërësisht identike si në rastin e të gjitha shteteve të dala nga ish-Jugosllavia. Problemi kryesor, megjithatë, qëndron në përcaktimin e saktë të caqeve dhe të vëllimit territorial të zbatimit të *uti possidetis juris* 1974 në rastin e Kosovës. Interpretimi i gabuar i caqeve dhe i vëllimit të zbatimit të *uti possidetis juris* 1974 përbën esencën e gabimeve të bëra gjatë procesit të caktimit të kufirit me Malin e Zi, gabim që nuk ka rezultuar në demarkim të një kufiri ekzistues por në caktim të një kufiri të ri mes dy vendeve.

3. Gabimet me Malin e Zi si pasojë e keqinterpretimit të bazës juridike ndërkombëtare e vendore për kufijtë

Uti possidetis juris, që do të thotë trashëgimi i kufijve administrativë të cilët i ka pasur një vend në momentin e fitimit të pavarësisë dhe transformimi i tyre në kufij ndërkombëtarë në momentin e fitimit të pavarësisë, aktualisht gjen një zbatim universal. Kjo është thënë shumë qartë në kontestin e sipërcukur kufitar të vitit 1986 të gjykuar nga GjND-ja. Në rastin Burkina-Faso–Republika e Malit (1986), GjND-ja ka thënë se ky parim ndërkombëtar zbatohet menjëherë, pa marrë parasysh nëse kemi të bëjmë me ish-kolonitë apo me shtetet sovraane ekzistuese nga të cilat një ose disa pjesë administrative shkëputen dhe fitojnë pavarësinë. Edhe me rastin e shpërbërjes së ish-Jugosllavisë si pikë referimi për delimitim ka qenë *uti possidetis juris* 1974. Kjo sepse ekziston supozimi se jeta e përbashkët në një shtet nuk e vë në pikëpyetje natyrën supozuese të zbatimit të *uti possidetis* 1974. Kjo asnjëherë, megjithatë, nuk ka nënkuptuar se kadastra është e barasvlefshme me *uti possidetis juris* 1974, nisur nga fakti se ekzistojnë edhe kriteret e tjera me rëndësi, të cilat si tërësi shërbejnë për ta përkthyer dhe lexuar përmbajtjen e parimit/rregullës *uti possidetis juris* në secilin kontekst që mund zbatohet. Ndër këto kriteret me rëndësi hyn edhe kadastra, mirëpo assesit si një kriter i vetëm dhe përjashtues ndaj kriterëve të tjera. Kjo do të shihet qartë në vijim të shtjellimeve tona.

Meqë Kosova u pavarësua e fundit nga ish-Jugosllavia, supozimi i zbatimit të parimit/rregullës *uti possidetis juris* 1974 ka qëndruar në këmbë fragjile. Supozimi në fjalë, si i rrëzueshëm në çdo rast, në rastin e Kosovës ka vlejtur edhe më shumë, sepse shtetet sovraane rreth Kosovës, ish-republikat jugo-

sllave, e kanë marrë si të mirëqenë faktin se kadastrat që ata i posedojnë konfirmojnë kufijtë e tyre ndërkombëtarë që nga dita e pavarësisimit të tyre. Një supozim i tillë i tyre në të njëjtën kohë nuk ka marrë parasysh fare gjendjen kadastrale në Kosovë në momentin e fitimit të pavarësisë së tyre dhe deri më sot. Se kjo është kështu, shihet qartë nga marrëveshja e sipërcekur e vitit 2001 mes Maqedonisë dhe RFJ-së (Serbia dhe Mali i Zi), të cilën e ka trashëguar Kosova sipas rregullave mbi trashëgimin e shteteve në lëminë e traktateve ndërkombëtare⁷⁷. Marrëveshja, në nenin 3 të saj, stipulon zgjidhje të njëjtë për delimitim (identifikim) të kufirit mes dy vendeve në drejtim të Kosovës, ani se ka një qasje pak më ndryshe nga draft-marrëveshja e Kosovës me Malin e Zi të datës 25 gusht 2015. Me fjalë të tjera, edhe në këtë marrëveshje, si kritere për delimitim (identifikim) të kufirit ekzistues administrativ mes dy vendeve kanë shërbyer hartat topografike, gjeografike dhe hartat e tjera, si dhe regjistrat kadastralë. Vendbanimet dhe gjendja e patundshmërive në fqinjësi të kufirit dhe të dhënat historike janë marrë parasysh. Në disa vende ku nuk ka pasur dokumentacion preciz, parimi i *status quo*-s së vijës kufitare në të kaluarën ka shërbyer si pikë referimi. Gjithashtu, parimet gjeografike për shtrirjen e kufijve ndërkombëtarë kanë gjetur zbatim në ato pjesë ku kushtet objektive kanë lejuar një gjë të tillë.

Mbi bazën e këtyre kritereve janë caktuar kufijtë mes Maqedonisë dhe RFJ-së (Serbia dhe Mali i Zi), por edhe mes Bosnjë-Hercegovinës dhe Kroacisë, si dhe mes ish-republikave të tjera jugosllave. Kadastra, siç shihet, ka qenë ndër kriteret kryesore në të gjitha rastet, por nuk ka qenë ekskluzive, dhe si e tillë ka arritur të lërë kontestuese mesatarisht 5 deri në 10 për qind të vijave kufitare ndërmjet ish-republikave jugosllave⁷⁸. Hera e parë është në

⁷⁷ Kur bëhej delimitimi i kufirit të Kosovës me Maqedoninë nga ana e Serbisë, gjatë vitit 2001, autori i këtyre rreshtave u kishte thënë qartë liderëve të Kosovës, që atëherë ishin në KPA (“Këshilli i Përkohshëm Administrativ”), se duhej të ndërhyjnë te autoritetet ndërkombëtare në Kosovë, administrata e përkohshme ndërkombëtare e njohur si UNMIK, për të bërë një rezervë ashtu që Kosova të ruante të drejtën e rishikimit të mënyrës se si po zbatohet parimi *uti possidetis juris* nga RFJ (Serbia dhe Mali i Zi) dhe Maqedonia, mirëpo nuk kishte hasur në ndonjë ndjeshmëri të liderëve kosovarë ndaj kësaj çështje. Për të shprehur pikëpamjet e veta profesionale lidhur me këtë temë konkrete të kufirit me Maqedoninë, ky autor botoi një shkrim në qarqet akademike amerikane në revistën e njohur të Masaçusetsit për çështje juridiko-ndërkombëtare *The Fletcher Forum of World Affairs* vol. 27, issue 2 (Summer/Fall 2003) me titull: “*Uti Possidetis Juris: From Rome to Kosovo*”. Kot, siç ka thënë Sokrati, sa për të çliruar shpirtin.

⁷⁸ Cf. Mile Milenkoski and Jove Talevski, “Delineation of the State Border Between the Republic of Macedonia and the Federal Republic of Yugoslavia”, *IBRU Boundary and Security Bulletin: Articles Section* (Summer 2001) fq. 91-98.

Kosovë në kuadër të ish-Jugosllavisë që kadastra po synohet të përdoret ekskluzivisht vetëm si bazë për demarkacion (jo për delimitim, siç tregon rasti me Maqedoninë dhe ai mes Bosnjë-Hercegovinës dhe Kroacisë) përgjatë tërë kufirit të Kosovës me fqinjët. D.m.th., në rastin e Kosovës po synohet që të zbatohet kadastra si kriter i vetëm dhe përjashtues. Kjo po bëhet, siç thuhet nga Komisioni Meha, për faktin se Kushtetuta e vitit 1974 e ish-KSA të Kosovës, Marrëveshja Teknike Ushtarake e Kumanovës e 10 qershorit 1999 (më tej shkurt: MK) dhe Plani i Ahtisaarit i marsit 2007 e detyrojnë Kosovën për një gjë të tillë. Në asnjërin interpretim të dispozitave të këtyre dokumenteve juridiko-kushtetuese dhe juridiko-ndërkombëtare nuk del se kadastra duhet të jetë kriteri i vetëm dhe përjashtues për caktimin e kufijve të Kosovës.

Puna e Komisionit Meha, siç del nga ajo që dihet deri më sot, ka qenë punë teknike dhe jo aq shumë transparente, e kryer nga gjeografë e gjeodetë, si dhe nga persona me profesione të tjera teknike të cilët e kanë dominuar punën e tij, duke u bazuar në kadastrat e Kosovës të cilët, siç thuhet nga Komisioni, janë origjinal dhe të njëjtë që nga viti 1973. Kontestimi që i bëhet me këtë shkrim kufirit të Kosovës me Malin e Zi, siç e ka përcaktuar Komisioni Meha, bazohet në fakte e në rrethana të së drejtës ndërkombëtare mbi caktimin e kufijve, siç u përshkrua më lart. Vetëm e drejta ndërkombëtare dhe normat e saj janë kompetente dhe pika bazë e referimit gjatë caktimit (delimitimit dhe demarkacionit) të kufijve. Hartografia nuk e ka këtë kompetencë dhe fuqi juridike, përveç rasteve kur hartat dhe shënimet e tjera gjeometrike përbëjnë pjesë të një marrëveshjeje ndërkombëtare mbi caktimin (delimitimin dhe demarkacionin) e kufijve. Kështu është thënë në vendimin e GjND-së në rastin “Tempulli Preah Vehear” mes Kamboxhës dhe Tajlandës (1961)⁷⁹, por edhe në rastet e tjera pas tij, përfshirë këtu Marrëveshjen e Dejtonit të vitit 1995.

Kadastra është një lloj i hartografisë në sensin që në të skicohen gjendjet fizike të patundshmërive. Ajo nuk mund të shërbejë në mënyrë të pavarur si bazë për demarkacion, meqë nuk reflekton vullnetin e palëve. E tillë do paraqitej vetëm nëse do të kishte qenë pjesë përbërëse (aneks) i një marrëveshjeje të mëhershme mes palëve, në këtë rast mes Kosovës dhe Malit të Zi. Kështu ka thënë për hartografinë GjND në rastin e sipërcekur mes Tajlandës dhe Kamboxhës. Tanimë ky është një standard ndërkombëtar. Për më tepër, ky standard gjen mbështetje edhe në të drejtën e brendshme malazeze: në ligjin

⁷⁹ “Case Concerning Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand). Judgement of 26 May 1961”, *ICJ Reports* (1961).

për vetëqeverisjen lokale flitet për mundësinë e mospërputhjes mes gjendjes kadastrale dhe gjendjeve të tjera fizike⁸⁰.

Pikë nisëse e Komisionit Meha, siç u pa, ka qenë (keq)interpretimi i tërësishtëm i dispozitës së nenit 3.2 të Aneksit VIII [Sektori i Sigurisë në Kosovë] të Planit Ahtisaari, i cili u citua në fillim të këtij shkrimi, të MK-së dhe Kushtetutës së vitit 1974 të KSA të Kosovës. Në faqen 2 dhe 3 të raportit tmerrësisht të shkurtër dhe joserioz të Komisionit Meha (vetëm 14 faqe, me font *Times New Roman* 12-pikësh), flitet për këto dokumente si për parimet dhe bazën ligjore të punës së këtij komisioni⁸¹. Për më tepër, aty në raport flitet për Komisionin Badinter dhe për mendimet e tij, por të cilat askund nuk shtjellohen. Ka gjasë të madhe që Komisioni as idenë më të vogël nuk e ka pasur për kuptimin dhe rëndësinë e tyre në procesin e caktimit të kufijve në territorin ish-jugosllav. Nga dokumentacioni ligjor i shfrytëzuar si pikë ndarëse e kufirit administrativ mes dy vendeve, qartë shihet se ka shërbyer dokumentacioni i Kosovës së pasvitit 1999, më shumë se dokumentacioni para këtij viti.

Se kjo është kështu shihet qartë nga vetë emërtimi i Komisionit, si dhe nga baza ligjore për punën dhe veprimet e tij. Në hyrje të këtij raporti, prezantuar për publikun kosovar më 3 gusht 2016 për herë të parë, shihet qartë se Komisioni Meha ka probleme për ta qëlluar se çka është shënim i kufirit dhe çka është delimitim (identifikim) i tij. Në hyrje të Raportit, Komisioni Meha flet për “shënjimin e vijës kufitare”, pra flet si për një vijë që ekziston diku dhe që dihet se ku është. Ajo mësa duket ekziston vetëm për Komisionin Meha, por jo edhe gjetiu. Si dihet nëse ekziston kjo rrethanë? Kjo rrethanë dihet, sipas Komisionit Meha, meqenëse qenka në Planin Ahtisaari, MK, Kushtetutën e vitit 1974 dhe, për çudi, te mendimet e vetë Komisioni Badint-

⁸⁰ Se mund të ketë, dhe në fakt çdoherë ka, mospërputhje mes vendbanimeve dhe zonave të tjera dhe gjendjes kadastrale e thotë edhe vetë ligji i Malit të Zi që normon organizimin territorial të Malit të Zi i vitit 2011, i cili ligj ka qenë në fuqi në kohën e fillimit të procesit të demarkacionit me Malin e Zi në vitin 2012. E kemi fjalën për *Zakon br. 22/11-2/30 o teritorijalnoy organizaciji Crne Gore* të datës 2 nëntor 2011, i cili në paragrafin e fundit të nenit 8 të kapitullit II [“Organizimi territorial”] thotë për sa vijon:

“Nëse kufijtë e vetëqeverisjes lokale nuk përputhen me kufijtë e vendbanimeve, përkatësisht me hapësirat e komunave kadastrale, njësitë e vetëqeverisjes lokale këtë çështje mund ta zgjidhin me marrëveshje ose të njëjtën mund t’ia përcjellin për vendosje arbitrazhit”.

⁸¹ Komisioni Shtetëror për Shënjimin dhe Mirëmbajtjen e Kufirit Shtetëror, Raport për takimin e organizuar nga Kuvendi i Republikës së Kosovës, Prishtinë, 3 gusht 2016. Raporti nuk është nënshkruar nga prof. dr. Murat Meha, si kryetar i Komisionit. Ai mban vulën e Komisionit, numrin “70” dhe datën “3 gusht 2016”.

er, të cilat asnjëherë asnjë anëtar i Komisionit nuk i ka parë e as lexuar. Se kjo është kështu shihet nga vetë arsyetimi i raportit të Komisionit Meha dhe qasja e tij në procesin e demarkimit me Malin e Zi. Kështu, ta zëmë, për “shënimin e vijës kufitare”, Komisioni Meha flet si për një proces ligjor, teknik dhe politik. Ky proces, në fakt, është vetëm proces teknik dhe asnjëherë ligjor dhe politik. I cilësisë së fundit, procesi i caktimit të kufijve është vetëm gjatë delimitimit (identifikimit). Delimitimin, demarkacionin dhe shënjimin, tri fazat standarde në procesin e caktimit të kufijve mes shteteve, Komisioni Meha i ka shkruar në një ashtu që tani ai flet për shënjimin e kufirit si për një proces ligjor, në ndërkohë që, në fakt, shënjimi është një proces tërësisht teknik. Komisioni Meha, përmes një procesi teknik, në thelb ka caktuar kufij të rinj të Kosovës, duke e injoruar faktin që për tërë territorin e ish-Jugosllavisë ka pasur një delimitim (identifikim) të kufijve të brendshëm administrative të njësive federale. Ky delimitim (identifikim), siç u provua më herët, është kryer për herë të parë më 1946. Në ndërkohë që gjetiu ka pasur ndryshim të këtyre vijave të brendshme administrative, në kufirin e Kosovës me Malin e Zi asnjëherë nuk ka pasur ndryshim që nga viti 1946. Ndryshimet territoriale të Kosovës së sotme janë bërë vetëm në drejtim të kufirit me Serbinë, në shumicën prej sektorëve në drejtim të Luginës së Preshevës, por edhe në kufirin verior të Kosovës së sotme. U mor vesh, këto ndryshime me Serbinë kanë ndodhur, siç u theksua më herët, në kohën sa ka ekzistuar ish-Jugosllavia.

Plani Ahtisaari në nenin e tij 3 [Kufijtë] të Aneksit VIII [Siguria] flet për kufijtë e Kosovës në fund të vitit 1988, si bazë për delimitim (identifikim). Një dispozitë e tillë do të kishte kuptim valid vetëm sikur Plani Ahtisaari ta kishte si aneks të vetin një hartë topografike të përmasave 1:50000, e cila si e vetme tregon vijat kufitare delimituese (identifikuese). Plani Ahtisaari asnjëherë në publik nuk e ka pasur si aneks një hartë topografike si bazë ligjore për delimitim. Një aneks të tillë të hartës së përmasave 1:60000 e ka Marrëveshja e Dejtonit e vitit 1995. Ky është standardi ndërkombëtar sipas të cilit hartat kanë vlerë provuese vetëm nëse janë pjesë përbërëse e një marrëveshjeje ndërkombëtare. Në çdo rast tjetër, hartat kanë vetëm vlerë interpretuese. Komisioni Meha nuk i ka marrë fare parasysh hartat topografike të institucioneve relevante ish-jugosllave, siç ka qenë VGI, të cilat sipas ligjit të vitit 1988 kanë qenë kompetente për prodhimin e hartave topografike në nivel federal. Në dokumentacionin e Komisionit Meha fare nuk ka harta topografike të përmasave relevante dhe me baze ligjore si më sipër. Kjo është e papranueshme ligjërisht.

E njëjta vlen edhe për MK-në, e cila nuk ka asnjë relevancë për caktim të kufijve të Kosovës. Jashtë Rezolutës 1244 të KS të OKB-së, MK nuk ka fuqi juridike e cila do të mund të lidhej me çështjen e kufijve. Si e tillë, ajo vetëm ka përcaktuar tërheqjen e forcave ushtarake dhe policore të RFJ-së (Serbia dhe Mali i Zi) e assesi kufijtë e sovranitetit të ri shtetëror – Republikës së Kosovës. Me fjalë të tjera, MK paraqet një dokument juridik që ka pasur vlerë vetëm gjatë kohës së konfliktit të armatosur me RFJ-në dhe udhëhiqet nga dispozitat e së drejtës ndërkombëtare të luftës (e cila sot titullohet si “e drejta ndërkombëtare humanitare”): palë nënshkruese të MK-së janë komandantët ushtarakë. Kjo domethënë se ajo ka pasur vlerë kalimtare juridike vetëm për kohën sa ka zgjatur konflikti i armatosur në Kosovë, si konflikt ndërkombëtar i armatosur. Regjimin juridik të vlerës së MK-së e rregullojnë normat e së drejtës ndërkombëtare zakonore, pjesë e së cilës është e drejta ndërkombëtare humanitare. Kufijtë nuk rregullohen me marrëveshje tekniko-ushtarake.

Për herë të parë, parimi/rregulla *uti possidetis* në kontekstin e ndryshimeve territoriale me ndihmën e forcës ushtarake është përdorur në Paqen e Vestfalisë (1648) me të cilën janë mbyllur luftërat 30-vjeçare në Evropë. Objekti dhe qëllimi i parimit/rregullës *uti possidetis* në rastet e fitimeve ushtarake të territorit nuk ka ndryshuar që nga Paqja e Vestfalisë: ngrirja e pozitive dhe e raportit të forcave ushtarake në terren me qëllim që t’i hapet rrugë arritjes së paqes mes palëve ndërluftuese. Për këtë arsye MK ka marrë forcën juridiko-ndërkombëtare të një dokumenti valid ndërkombëtar, por i cili nuk ka efekt juridik territorial, veçse së bashku dhe përmes Rezolutës 1244 të KS të OKB-së dhe, më vonë, përmes Planit Ahtisaari dhe Kushtetutës së Republikës së Kosovës. Në kohë paqe, ai dokument ka shërbyer dhe shërben si bazë juridike për garantimin e ndalimit të operacioneve ushtarake serbe në afërsi të kufijve të Kosovës. Pasojat juridike lidhur me caktimin e kufirit nuk mund të prodhohen për Kosovën, në veçanti jo sa i përket delimitimit (përkufizimit) të territorit kosovar ndaj të tjerëve. Kjo sepse ushtria e KFOR-it nuk ka pasur detyrë që të lëvizë nëpër kufijtë e Kosovës, por zonave të afërta brenda territorit të Kosovës, me qëllim të pengimit të agresionit eventual serb ndaj Kosovës. Se kjo është kështu, pas prezantimit të këtij punimi në debatin e datës 3 gusht 2016 në Kuvendin e Kosovës, e tha ditë më vonë vetë gjenerali britanik Sir Michael David Jackson (Majkëll Dejvid Xhekson). Ky

gjeneral kishte qenë komandanti i parë i KFOR-it në Kosovë dhe njeriu që kishte nënshkruar MK-në⁸².

Sipas Konventës së Vjenës mbi të Drejtën e Traktateve të vitit 1969, çdo marrëveshje duhet të ketë një objekt dhe një qëllim për t'u dalluar nga tekstet e tjera që nuk janë marrëveshje ndërkombëtare. Si objekt, MK ka pasur dhe ka rregullimin e marrëdhënieve ushtarake mes RFJ-së dhe NATO-s, kurse si qëllim ka pasur dhe ka largimin e forcave ushtarake dhe policore të RFJ-së nga territori i Kosovës. Fjala “territori i Kosovës” në këtë marrëveshje ka vetëm një kuptim: për ta dalluar atë nga territori i Serbisë dhe Malit të Zi (RFJ), që d.m.th. se forcat në fjalë është dashur të tërhiqen nga Kosova menjëherë. Në këtë kuptim, MK nuk mund të shërbejë as si provë indirekte lidhur me përkufizimin e saktë të territorit të Kosovës në kuadër të Rezolutës 1244, e lëre më si bazë juridiko-ndërkombëtare (apo pikë referimi) për demarkim të territorit të Kosovës (sovrane dhe e pavarur që nga 17 shkurti 2008). Këto janë dy çështje krejtësisht të ndara nga aspekti i së drejtës ndërkombëtare. Këtë e dinë të gjithë ata që kanë dije themelore nga e drejta ndërkombëtare publike.

Caktimi i kufijve shtetërorë në rend të parë është çështje e ligjit ndërkombëtar, pastaj e lëmive të tjera teknike. Hera e parë në jetën time që shoh t'i prijë një komisioni për caktim të ri të kufirit shtetëror një inxhinier! Kjo rrethanë lidhet me mandatin dhe me bazën ligjore të Komisionit Meha, i cili ekziston si komision administrativ për shënjim të kufirit, pra duke e marrë si të mirëqenë ekzistimin e një delimitimi të qartë të kufijve të Kosovës me fqinjët, gjë që nuk është rasti (përveç kufijve me Shqipërinë dhe me Maqedoninë, të cilët janë trashëguar, siç u tha, sipas rregullave të ligjit ndërkombëtar mbi trashëgimin e shteteve në lëminë e traktateve ndërkombëtare).

Për dallim nga rastet e tjera në ish-Jugosllavi, ku komisionet për caktim të kufirit kanë pasur mandat të kufizuar dhe janë përbërë kryesisht nga juristë, diplomatë e politologë, në rastin e Kosovës, komisioni ndërshtetëror është themeluar si komision permanent dhe me një natyrë teknike e me mandat formal për shënjim të kufijve ekzistues, duke e marrë si të mirëqenë se kufijtë e Kosovës janë të identifikuar ashtu që tani vetëm duhet të bëhet shënjimi i tyre në terren. Se kjo është kështu shihet qartë nga vetë emërtimi i bazës ligjore që ka formuar Komisionin Meha, si dhe nga vetë emërtimi i tij.

⁸² “Jackson për Marrëveshjen e Kumanovës: Çështja e kufirit u diskutua vetëm për largimin e serbëve”, *Gazeta Blic* (20 shtator 2016).

Neni 40 [Vija Kufitare] të *Ligjit të Republikës së Kosovës nr. 04/L-072 për kontrollin dhe mbikëqyrjen e kufirit shtetëror*, datë 21 dhjetor 2001, flet për “përcaktimin dhe shënimin e vijës kufitare.” Ky nen thotë: “Qeveria e Republikës së Kosovës, emëron anëtarët e komisionit shtetëror për shënjimin dhe mirëmbajtjen e kufirit shtetëror, te vendosur në bazë të marrëveshjes ndër-kombëtare”.

Neni 40 si më sipër ka shërbyer si bazë ligjore për nxjerrjen e *Rregullores së Qeverisë së Republikës së Kosovës nr. 17/2013 për punën e Komisionit Shtetëror për Shënjimin dhe Mirëmbajtjen e Kufirit Shtetëror*, datë 7 gusht 2013. Neni 1 i Rregullores flet për qëllimet e Komisionit kurse neni 2 për detyrat dhe përgjegjësitë e Komisionit. As në nenin e parë e as në të dytin, sikundër dhe në asnjë dispozitë tjetër të saj, Komisioni nuk mandatohet për të caktuar kufij, por vetëm për të shënuar kufijtë ekzistues të Kosovës, të cilët, siç e thotë Ligji në nenin 40 si më sipër, janë të vendosur me marrëveshje ndër-kombëtare. Pra, neni 40 i Ligjit nuk flet për kufijtë e Kosovës sipas Planit Ahtisaari, MK-së, Kushtetutës së Kosovës të vitit 1974, apo sipas vlerësimit të Komisionit Badinter.

Vetë baza ligjore e Komisionit, qëllimi i tij, detyrat dhe përgjegjësitë ligjore shumë qartë tregojnë se Komisioni gjatë punës së vet ka tejkalluar mandatin e tij sepse në asnjë rast Komisioni nuk ka mund të caktojë kufij të rinj të Kosovës në drejtim të Malit të Zi. Ai këtë e ka bërë. Mandati i Komisionit ka qenë dhe është i vlefshëm për t’u ekzekutuar vetëm në kufijtë e Kosovës kah Shqipëria dhe Maqedonia, të cilët janë të vendosur me marrëveshje respektive ndërkombëtare, kurse kufijtë e Kosovës me Malin e Zi dhe me Serbinë duhet të vendosen me marrëveshje ndërkombëtare sipas parimit *uti possidetis juris* 1974. Parimi *uti possidetis juris* 1974 në asnjë rast nuk nënkupton se mund të përmblihet në një kriter të vetëm dhe përjashtues, siç është kadastra të cilin Komisioni Meha e ka marrë si kriter që është i barabartë me parimin/rregullën *uti possidetis juris* 1974. Kadastra askund në ish-Jugosllavi nuk figuron si kriter i vetëm dhe përjashtues dhe nuk listohet në fillim, por pas hartave topografike të përmasave të caktuara, dhe vetëm atëherë kur këto harta përputhen me hartat kadastrale, gjithnjë krahas dhe pa përjashtuar asnjëherë zbatimin e kriterit të konfiguracionit të terrenit, interesat e qytetarëve lokalë, si dhe kritere të tjera të ngjashme.

Këto kritere me këtë radhitje i gjejmë në të gjitha rregulloret e punës së komisioneve të përziera për kufij të formuara nga ish-republikat jugosllave pas shpërbërjes së ish-Jugosllavisë. Këto kritere janë zbatuar në ish-Jugosllavi dhe gjetiu nëpër botë në mënyrë kumulative dhe plotësuese me njëri-tjetrin,

jo në mënyrë përjashtuese dhe ekskluzive, siç ka bërë Komisioni Meha krejt arbitrarisht. Përveç praktikës në ish-Jugosllavi, krejt rastet e vendosura nga GjND në lëminë e caktimit të kufijve, si dhe ato të vendosura nga gjykatat e ndryshme të arbitrazhit e vërtetojnë këtë konstatim. Se kjo është kështu u pranua më 3 gusht 2016, në debatin publik, nga njëri prej anëtarëve të Komisionit Meha, juristi Besim Kajtazi. Autori i këtyre rreshtave i kërkoi Komisionit Meha t'i publikonte kriteret juridiko-ndërkombëtare që i ka zbatuar gjatë punës me malazezët. Besim Kajtazi, në përgjigjen e vet në emër të Komisionit Meha, lexoi nenin e dytë të Rregullores për Punën e Përbashkët të Komisionit të Kosovës dhe Malit të Zi, komision që ndërkombëtarisht cilësohet si "komisioni për kufij", gjë që është krejtësisht tjetër nga emërtimi i Komisionit Meha sipas ligjeve tona në fuqi. Ai nen, sipas gojës së vetë z. Kajtazi, përmend në rend të parë hartat topografike dhe konfiguracionin e terrenit si kritere të cilat është dashur të përdoren si bazë për caktimin e kufirit me Malin e Zi, pra si kritere që vetë Komisioni Meha i ka pranuar në fillim të punës me malazezët. Vetëm pas këtyre dy kritereve, nga vetë goja e të njëjtin anëtar të Komisionit Meha, u përmend kadastra si kriter që po ashtu është dashur të merret parasysh. Rregullorja është miratuar nga dy palët në takimin e datave 25 dhe 26 mars 2013, mbajtur në Podgoricë, mirëpo asnjëherë nuk është bërë publik për opinionin kosovar. Disa herë ky autor ka kërkuar nga organet qeveritare gjatë pranverës 2016 që ta bëjnë publik këtë dokument, por nuk ka arritur asgjë. I vetmi burim për ekzistimin e këtij dokumenti, i cili ka qenë teksti kryesor ligjor dhe baza kryesore ligjore në planin ndërkombëtar për punën trevjeçare të Komisionit Meha, ka qenë procesverbali i Qeverisë së Malit të Zi i prillit 2015⁸³.

Neni i sipërcituar i Rregullores, i cili përmban kriteret bazë për caktimin e kufijve, nuk është asgjë pos një formulim standard juridiko-ndërkombëtar që gjendet edhe në rregulloret e ngjashme të përpiluara nga ish-republikat jugosllave me rastin e caktimit të kufijve ndërmjet veti. Nga ai formulim, siç u pa nga rastet e rregulloreve të tilla të cituara më sipër që kanë të bëjnë me

⁸³ Ky procesverbal është nxjerrë në internet nga Qeveria e Malit të Zi, me sa duket, pa dijen e palës kosovare. Se kjo është kështu shihet nga fakti se pala jonë asnjëherë nuk ka folur në publik për këtë material dhe nuk e ka kontestuar. Për më tepër, e as që iu ka referuar ndonjëherë. Si për çudi, material në fjalë mban shenjën "interno", që d.m.th. për përdorim të brendshëm, ani se është bërë publik në internet që nga prilli i vitit 2015. Cf. Vlada Crne Gore, Ministarstvo unutrašnjih poslova, *Izveštaj o vodjenju pregovora na pripremanama za zaključivanje Sporazuma o državnoj granici između Crne Gore i Republike Kosovo* (Podgorica, april 2015).

punën e komisioneve të përbashkëta mes Bosnjë-Hercegovinës dhe Kroacisë si dhe mes RFJ-së (Serbia dhe Mali i Zi) dhe Maqedonisë për kufirin në drejtim të Kosovës, dalin dy gjëra me rëndësi. E para, ai dokument flet për kriteret bazë të cilat duhet përdorur me rastin e caktimit të kufijve ndërmjet shteteve, ku hartat topografike të përmasave të caktuara shërbejnë si pikë nisëse e çdo pune rreth caktimit të kufijve. Kriteri i hartave topografike, ani se i pari në listë, nuk është i vetmi dhe nuk është përjashtues, por përdoret krahas kriterëve të tjera standarde të së drejtës ndërkombëtare, ku kadastra luan një rol të rëndësishëm. Së dyti, këto rregullore, si dhe formulimet e tyre për sa i takon zbatimin të kriterëve standarde për caktimin e kufijve, i referohen një gjendjeje që për qëllim të vetëm ka caktimin e kufijve. Ky proces, çdoherë dhe kudo, përkatësisht në të gjitha rastet e caktimit të kufijve ndërmjet shteteve të reja sovraane dhe të pavarura, ka përfshirë dy faza.

Faza e parë ka të bëjë me delimitimin (identifikimin) e kufirit apo të kurtit/drejtimit të lëvizjes së vijave të mëparshme administrative, kurse e dyta ka të bëjë me përdorimin e kriterëve standardeve ndërkombëtare me qëllim që kufiri i ri i delimituar (identifikuar) si vijë që ndan dy sovranitete të reja shtetërore të vihet në terren dhe në harta të reja topografike të përmasave të caktuara, harta të cilat më pastaj, zakonisht, ngelin pjesë përbërëse e marrëveshjes së re ndërkombëtare për kufij. Këto harta të reja topografike, pra, janë rezultat i një pune të re të komisioneve të përbashkëta ndërshtetërore për caktim të kufijve, proces që duhet të kalojë nëpër këto dy faza, që nuk është bërë nga ana e Komisionit Meha, ani se e kanë pasur detyrim ligjor sipas së drejtës ndërkombëtare, gjë e cila ka qenë e sanksionuar edhe në vetë Rregulloren e Punës, e cekur si më sipër, e cila është miratuar në Podgoricë nga ana e dy komisioneve.

Baza juridike e Komisionit Meha, siç u pa nga Ligji nr. 04/L-072 dhe nga Rregullorja e Qeverisë nr. 17/2013, është në tërësi tjetërfare nga normat e përgjithshme të së drejtës ndërkombëtare për caktimin e kufijve dhe nga praktika e ndjekur në tërë territorin e ish-Jugosllavisë dhe gjetiu nëpër botë. Sipas neneve që u përfolën më sipër, del qartë se Komisioni Meha në praktikë paraqet një komision administrativ të natyrës së përkohshme me mandat trevjeçar. Asnjë dispozitë e këtyre dy dokumenteve juridike nuk flet për caktim të kufijve, por për shënjimin dhe mirëmbajtjen e atyre ekzistues të vendosur me marrëveshje ndërkombëtare të lidhura nga ana e Kosovës me fqinjët e saj. Atëherë shtrohet pyetja: pse Komisioni Meha i ka caktuar kuotat e reja dhe pse ka bërë përshkrimin e ri? Kufiri i Kosovës sipas parimit/rregullës *uti possidetis juris* 1974 nënkupton se Kosova ka pasur kufij ad-

ministrativë sipas kuotave të caktuara dhe ka pasur një përshkrim të atij kufiri që nga mbarimi i Luftës së Dytë Botërore. Se kjo është kështu qartë shihet nga hartat topografike dhe gjeografike të madhësive të caktuara që janë prodhuar me mijëra gjatë kohës së ish-Jugosllavisë. E njëjta situatë ka qenë edhe me ish-republikat e tjera jugosllave sepse ato harta (topografike dhe gjeografike) kanë pasur bazë të qartë kushtetuese dhe ligjore të kohës së tyre. Delimitimi (identifikimi) i kufirit administrativ të Kosovës me fqinjët në rend të parë nënkupton përdorimin e hartave topografike dhe të hartave e hartografisë tjetër me bazë kushtetuese dhe ligjore nga koha e ish-Jugosllavisë. Ndarja e parë administrative e Kosovës së sotme në drejtim të Malit të Zi ka ndodhur pas Luftës së Dytë Botërore nga i a.q. Komisioni Gjillas. Ky komision, i emërtuar sipas nënkryetarit komunist të ish-Jugosllavisë, malazetit Millovan Gjillas (Milovan Djilas), në vitin 1946 ka bërë delimitimin ndërmjet të gjitha ish-republikave jugosllave, përfshirë këtu Serbinë, pjesë e së cilës në atë kohë ka qenë edhe Kosova. Identiteti territorial i Kosovës së asaj kohe dallon me identitetin aktual vetëm sa i përket kufirit të Kosovës me Serbinë ku ka pasur disa ndryshime territoriale kah Lugina e Preshevës dhe në veri të Kosovës, të cilat u përmendën më herët në këtë punim. Me këtë, Komisioni ka tejkalluar mandatin e vet sepse ai mandat ka qenë krejt administrativo-tekNIK. Nuk ka qenë në mandatin e Komisionit injorimi i përkufizimit (delimitimit) verbal dhe gjeografik të kufirit të Kosovës me Malin e Zi, i cili, siç u tha, ka qenë i pandryshuar nga viti 1946 e deri më sot.

Sa i përket drejtimin të kufirit të Kosovës me Malin e Zi, sipas Komisionit Gjillas, nuk ka pasur asnjë ndryshim: në raportin e Komisionit Gjillas del se vetëm malet Vaganica kanë qenë kontestuese mes palëve pas mbarimit të Luftës së Dytë Botërore. Kjo nënkupton se hartat topografike dhe hartat e tjera të çdo kohe të prodhuara nga organet kompetente kushtetuese e ligjore në ish-Jugosllavi ka qenë dashur të jenë baza fillestare e punës së Komisionit Meha. Vetëm më pastaj, sipas enumeracionit negativ, i cili nënkupton se ajo pjesë e territorit që nuk përmendet si kontestues në Komisionin Gjillas i takon Kosovës, Komisioni Meha është dashur të përdorë kriteret e tjera e jo të mbështetet ekskluzivisht në kadastra të stërvjetruara të banovinës Zeta të para-Luftës së Dytë Botërore. Në materialin e Komisionit Meha flitet për dokumentacionin të cilin Komisioni e ka trajtuar me rastin e përcaktimit të kufirit ndërmjet Kosovës dhe Malit të Zi. Në fakt, kështu titullohet i tërë dokumenti përfundimtar të Komisionit Meha dorëzuar Qeverisë së Kosovës për miratim. Sikundër vërehet, titulli i punës së prodhuar, “Dokumentacioni i trajtuar për përcaktimin e kufirit ndërmjet Republikës së Kosovës dhe Malit të

Zi”, si dhe baza juridike e Komisionit, sipas Ligjit nr. 04/L-072 dhe Rregullores së Qeverisë nr. 17/2013, janë dy gjëra tërësisht të ndryshme. Përveç që janë neglizhuar kriteret standarde të së drejtës ndërkombëtare në çështjet e caktimit të kufijve, këtu ka pasur neglizhim total edhe të parimeve të tjera aq të rëndësishme të kësaj lëmie. Ndër to hyn edhe parimi *ekité* (ang. *equity*; fr. *équité*).

Sërish duhet ta përsërisim se, në pjesën dërrmuese të caktimit të kufijve të shteteve të reja pas fitimit të pavarësisë, të cilat janë gjykuar deri më sot nga gjykata e arbitrazhe ndërkombëtare, zbatimi i parimit/rregullës *uti possidetis juris* ka pësuar ndryshime dhe korrigjime dhe është zbatuar së bashku ose krahas me kriteret e tjera, siç janë: konfiguracioni i terrenit, interesat e popullsisë lokale, interesat ekonomike të zonës si tërësi, statusi i posedimit (me mirëbesim apo me keqbesim) në të kaluarën para caktimit definitiv të kufirit administrativ si kufi ndërkombëtar etj. Krahas këtyre, ekzistojnë edhe kritere shtesë në të drejtën ndërkombëtare mbi caktimin e kufijve. Këto kritere shtesë njihen si rregulla e ekitesë, e cila ka kuptimin e zbatimit të ligjit ndërkombëtar *me drejtësi dhe me ndershmëri*. Më konkretisht, kjo do të thotë se, sado që parimi/rregulla *uti possidetis juris* i jep një palë një të drejtë të caktuar, zbatimi i tij në praktikë duhet të korrigjohet dhe të ndryshojë përmes zbatimit të kriterëve të tjera si më sipër, sepse çdo zbatim i ngurtë i *uti possidetis juris* do të shkaktonte padrejtësi të madhe për palën tjetër. Ndër shumë precedentë nga gjykatat dhe nga arbitrazhet ndërkombëtare të këtij lloji, rasti i vitit 1933 ndërmjet Guatemalës dhe Nikaraguas⁸⁴, gjykuar nga një arbitrazh ndërkombëtar, vlen të përmendet në mënyrë specifike, pa përjashtuar asnjëherë rastet e sipërcekura ku GjND-ja qartë ka bërë shmangie nga zbatimi rigjid i parimit/rregullës *uti possidetis juris*, duke e zbutur përmes zbatimit të parimit të ekitesë: zbatimi i parimit të *drejtësisë me ndershmëri*. Jo vetëm kaq! Gati pa përjashtim, marrëveshjet për caktim të kufijve kanë pasur klauzolat mbi zgjidhjen me arbitrazh të kontesteve kufitare, duke zbatuar *parimin e drejtësisë me ndershmëri* (parimi i ekitesë). Këto marrëveshje, të lidhura kryesisht ndërmjet vendeve të Amerikës Latine gjatë shekujve XIX dhe

⁸⁴ Konflikti i gjatë mes Guatemalës dhe Hondurasit wërfundimisht është zgjedhur me një vendim arbitrazhi të datës 23 janar 1933 të nënshkruar në Uashington nga ana e anëtarëve të Tribunalit Special të Arbitrazhit, të emëruar mbi bazën e Marrëveshjes për Arbitrazh të nënshkruar nga ana e dy vendeve më 16 korrik 1930. Cf. më shumë për këtë në punimin e shkëlqyer “The Guatemala-Honduras Boundary”, *Geographical Review* vol. 23, no. 2, 1933, fq. 306–309; në rrjet: <http://www.jstor.org/stable/209082> (shikuar së mbrami më 27 tetor 2016).

XX, kanë pasur emërtimet të ndryshme, siç janë: marrëveshjet e miqësisë, të aleancave dhe të fqinjësisë së mirë etj.

Përveç kriterëve të tjera korrigjuese dhe zbutëse të parimit/rregullës tani më të njohur si *uti possidetis juris*, ekziston edhe një tjetër kriter që është zbatuar në rastet e ndryshme. Ai quhet parimi/rregulla *effectivité*. Parimi i efektivitetit, apo i posedimit efektiv me mirëbesim (*bona fide*) të një pjese të territorit tokësor nga ana e njëres palë më shumë dhe më gjatë se pala tjetër, po ashtu nuk është marrë parasysh nga Komisioni Meha, i cili është mbështetur ekskluzivisht dhe në mënyrë përjashtuese vetëm në gjendjen kadastrale. Me këtë qasje, Komisioni Meha e ka barazuar *uti possidetis juris 1974* me gjendjen kadastrale të Kosovës në momentin e pavarësimit të saj më 17 shkurt 2008.

Si rast ekzemplar që vërteton rëndësinë e këtij precedenti, i cili konsiston në zbatimin e kriterit *effectivité* si kriter shtesë, është verdikti i vitit 2002 i Komisionit të Organizatës së Kombeve të Bashkuara mbi delimitimin dhe demarkacionin ndërmjet Etiopisë dhe Eritresë⁸⁵. Edhe rastet e tjera të cituara në këtë shkrim mbështeten në këtë kriter. Parimi i *effectivité* si më sipër është zbatuar për korrigjim të parimit *uti possidetis juris*, si para fitimit të pavarësisë *de jure* të Eritresë më 1993, ashtu edhe pas këtij viti⁸⁶.

Këtë qasje të GjND-së dhe të arbitrazheve ndërkombëtare, me rastin e gjykimit dhe të vendosjes për çështjen e kontesteve kufitare, e gjejmë edhe në shumë raste të tjera që mund të citohen me bollëk.

Nga sa më sipër del se *titulli juridik*, i fituar nëpërmjet zbatimit të parimit/rregullës *uti possidetis juris*, nuk ka qenë çdo herë kriteri i vetëm përcaktues i kufijve ndërkombëtarë ndërmjet shteteve. Në fakt, rrallëherë ka qenë i tillë.

Në rastin e Kosovës, sipas interpretimit tërësisht të gabuar të Komisionit Meha të parimit/rregullës *uti possidetis juris*, *titulli juridik* caktohet sipas gjendjes së panjohur kadastrale, infrastrukturës së panjohur juridike të ish-Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës (KSAK), si dhe të infrastrukturës po ashtu të panjohur ligjore në nivel lokal në dy anët e kufirit Kosovë–Mal i

⁸⁵ Cf. Eritrea-Ethiopia Boundary Commission, “Decision Regarding Delimitation of the Border Between the State of Eritrea and the Federal Democratic Republic of Ethiopia of 13 April 2002”, *Reports of International Arbitral Awards* vol XXV, fq. 83-195.

⁸⁶ Për rastin konkret, por edhe zbatimin e parimit/rregullës *effectivité* në rastet e tjera, cf. më shumë në Giovanni Distefano, “The Conceptualization (Construction) of Territorial Title in the Light of the International Court of Justice Case Law”, *Leiden Journal of International Law* vol. 19, issue 4 (2006) fq. 1041-1075, në veçanti në fq. 1067-1075.

Zi. Këto tri lloje të dokumentacionit “juridik” kanë vetëm vlerë provuese të thyeshme, pra vlerë që mund të rrëzohet me prova e kritere të tjera. Kjo nënkupton se këto prova nuk janë përfundimtare, sepse të tilla nuk kanë qenë as në pjesët e tjera të ish-Jugosllavisë. Fundja, të tilla nuk kanë qenë edhe në rastet kur si titull kanë qenë marrëveshjet ndërkombëtare për delimitim (identifikim), si në Amerikën Latine pas vitit 1821, ashtu dhe në Afrikë pas vitit 1955 kur ka filluar dekolonizimi i saj. Pra, nuk kanë qenë kurrë përfundimtare edhe në rastet kur në vend të kadastrave apo krahas tyre kanë ekzistuar edhe marrëveshje ndërkombëtare për caktimin e kufijve ndërmjet shteteve.

Me Maqedoninë, siç u tha më lart, Kosova ka rregulluar kufirin, sepse ka respektuar një detyrim ndërkombëtar, duke trashëguar si shtet i ri marrëveshjen e lidhur ndërmjet Republikës Federative të Jugosllavisë (Serbia e Mali i Zi) dhe Maqedonisë, në shkurt të vitit 2001. Ky trashëgim është konform neni 11 të Konventës së Vjenës mbi Trashëgimin e Shteteve ndaj Traktateve Ndërkombëtare (1978).⁸⁷ Ky nen, në fakt, paraqet normë zakonore ndërkombëtare. E njëjta vlen në tërësi edhe për sa i takon kufirit të Kosovës me Republikën e Shqipërisë.

Në rastin e kufirit me Malin e Zi nuk mund të përdoret si kriter i vetëm *titulli juridik* që bazohet në gjendjen kadastrale, pra vetëm në *uti possidetis juris* bazuar në kadastër, në infrastrukturën ligjore të ish-KSAK, si dhe në infrastrukturën ligjore të nivelit lokal në dy anët e kufirit kontestues Kosovë–Mal i Zi. Kjo do të thotë se duhet të përdoren edhe kritere të tjera zbutëse që përbëjnë thelbin e rregullës ndërkombëtare të ekitesë, përkatësisht të zbatimit të rregullës së *drejtësisë me ndershmëri*, siç ka ndodhur në të katër anët e botës që nga vitit 1821 e deri më sot. Kjo mund të ndodhë vetëm nëpërmjet formimit të një arbitrazhi *ad hoc* për caktimin e kufirit tokësor Kosovë–Mal i Zi (më tej shkurt: “arbitrazhi *ad hoc*”). Kjo për faktin se Komisioni Meha ka futur Kosovën në një detyrim ndërkombëtar që thotë, sipas zakonit ndërkombëtar, se detyrimet e marra duhet të ekzekutohen *bona fide* (me mirëbesim). Kjo më tutje do të thotë se Kosova humb shumë nga imazhi i saj nëse nuk jep arsye të forta për të mohuar ratifikimin e draft-marrëveshjes për demarkacionin me Malin e Zi të 25 gushtit 2015, të prodhuar nga Komisioni

⁸⁷ Neni 11 [Regjimet Kufitare] i Konventës:

“Trashëgimi (suksedimi) i shteteve nuk prek:

“(a) kufirin e krijuar me marrëveshje; dhe

“(b) të drejtat dhe detyrimet e krijuara me marrëveshje, të cilat kanë të bëjnë me regjimin kufitar.”

Meha. Duhet që me mirëbesim t'u sqarojmë miqve tanë ndërkombëtarë se ky draft cenon rëndë dinjitetin shtetëror të Kosovës dhe interesat e saj nacionalë. Kjo bëhet vetëm duke ndjekur arsyetimin dhe argumentimin tërësisht profesional nga lëmi i caktimit të kufijve në drejtën ndërkombëtare.

Kosova e Mali i Zi duhet që, për këtë qëllim, me ndërmjetësimin e BE-së dhe të ShBA-së, të lidhin një marrëveshje speciale që do të përcaktonte numrin e arbitrave dhe ligjin e aplikueshëm për rastin konkret (më tej shkurt: "marrëveshja për arbitrazhin *ad hoc*"). E drejta që duhet të propozohet nga ana e kosovarëve si e aplikueshme për caktimin e kufirit me Malin e Zi duhet të jetë ajo e drejtë ndërkombëtare që është zbatuar në shumicën dërrmuese të rasteve deri më sot, përgjatë dy shekujve të kaluar – parimi/rregulla e ekitesë, përkatësisht zbatimi i *drejtësisë me ndershmëri* ndaj gjendjes aktuale kadastrale të Kosovës me Malin e Zi. Kjo duhet të ndodhë gjithnjë krahas zbatimit të kriterëve standarde të së drejtës ndërkombëtare në lëminë e caktimit të kufijve ndërmjet shteteve. Njëjtë si në rastin e vendosur nga GjND në kontestin kufitar mes Burkina-Fasos e Nigerit më 2013, pala kosovare duhet ta bëjë të qartë se puna e Komisionit Meha ka qenë gabim dhe nuk mund të merret parasysh nga ana e arbitrave *ad hoc* në të ardhmen kur të vendoset çështja e kufirit mes dy vendeve⁸⁸. Vendimi i arbitrazhit do të ishte i detyrueshëm për palët, kurse marrëveshja speciale për themelimin e arbitrazhit *ad hoc* do të duhej t'i nënshtrohej ratifikimit nga ana e parlamenteve të dy vendeve.

Nëse sot nuk bëhet formimi i arbitrazhit me Malin e Zi, së paku duhet që tani të bëhemi gati për Serbinë dhe të mos lejojmë zbatimin e këtij precedenti edhe me Serbinë, sepse aty ka një kufi mbi 300 kilometra të gjatë, që jo vetëm se është poroz, por gjendja kadastrale andej është thujse joekzistuese. Kjo për faktin se serbët, jo kosovarët, kanë pasur kontroll efektiv të këtyre dokumenteve në origjinal. Ndërhyrjet e përditshme të xhandarmërisë serbe, në emër të sovranitetit serb, në fshatin Karaçevë të Kamenicës, në lindje të Kosovës, janë vetëm maja e ajsbergut e asaj që mund të vijë në të ardhmen: i tërë kufiri verilindor i Kosovës mund të pësojë ndryshime në dëm të Kosovës. Për të mos ndodhur kjo, duhet që puna e Komisionit Meha të vihet nën kontroll të atyre që flasin në emër të sovranit – Kuvendit të Kosovës. Kontrolli i punës nga organi përfaqësues, caktimi i një mandati të qartë, përfshirë këtu dhe resurset dhe kohën e kryerjes së mandatit të Komisionit Meha përbejnë një ku-

⁸⁸ Njëjtë ka ndodhur edhe me kërkesën e Nigerit, e cila është refuzuar nga GjND. Nigeri pati kërkuar të merret parasysh puna e mëparshme për demarkim, e kryer më 2009, e cila në tërësi ka qenë në favor të këtij vendi. Shih më shumë në "Frontier Dispute (Burkina Faso/Niger): Judgement of 16 April 2013", *ICJ Reports* (2013) paragrafët 35-38.

sht të domosdoshëm për suksesin e demarkacionit të kufijve të Kosovës, jo vetëm me Malin e Zi, por edhe me fqinjin tonë verior në të ardhmen.

Përfundim

Caktimi i kufijve të shteteve të reja përbën një proces mjaft delikat dhe, jo rrallë, shoqërohet me probleme deri në konflikte të armatosura mes shteteve. Intensiteti i konflikteve për kufij varet nga faktorë të ndryshëm, siç janë faktorët gjeopolitikë, natyra e regjimeve shtetërore, natyra e kontestit, pra a është kontest për vijat kufitare apo për titullin juridik të madhësive të mëdha të territorit shtetëror, e kështu me radhë.

Në çdo caktim të kufijve mes shteteve ka tri faza: delimitimi i kufirit, apo definimi i tij me qëllim të identifikimit të pikave kryesore të drejtimit të lëvizjes së kufirit, demarkacioni, apo vënia në jetë e kufirit të delimituar dhe, faza e fundit, vënia e shenjave teknike në terren dhe mirëmbajtja e tyre.

Këto tri faza, sado që mund të duken teorike në thelb janë të një rëndësie të jashtëzakonshme. Kjo për faktin se përmbajtja e tyre ndryshon. Kjo u pa në mënyrë të veçantë gjatë procesit të caktimit të kufijve mes vendeve të dala nga shpërbërja e ish-federatave komuniste (BRSS, Çekosllovakia dhe Jugosllavia). Ata që nuk i njohën gjërat bazike të caktimit të kufijve, proces që në rend të parë është juridik dhe politike e vetëm më pastaj një proces teknik, bënë gabime të rënda sepse ngatërruan demarkacionin (shënjimin e kufirit) me delimitimin (definimin dhe identifikimin e kursit/drejtimit të përgjithshëm të lëvizjes së vijës kufitare). Të tillë janë edhe anëtarët e Komisionit Meha, të cilët në punën e tyre prodhuan një draft-marrëveshje, Marrëveshjen e 25 gushtit 2015, e cila në tërësi i kushtetohet demarkacionit, në ndërkohë që në përmbajtje paraqet dokument me të cilin synohet caktimi i kufijve të rinj të Kosovës. Pse ka ndodhur ky ngatërrim?

Kur u shpërbënë ish-federatat komuniste, shtete e reja dhe sovraane, që lindën nga ky proces i shpërbërjes, përdorën gjerësisht kadastrat si kritere të caktimit të kufijve të tyre. Kjo ndodhi si pasojë logjike e prezumimit (të rrëzueshëm) që shtete që kanë jetuar nën kulmin e një pushteti shtetëror të përbashkët, nuk duhet të kenë shumë probleme me posedimet e patundshmërive. Ky supozim, megjithatë, nuk ka qenë absolut ashtu që krahas (së bashku dhe në mënyrë kumulative) me kadastrat janë përdorur edhe hartat topografike dhe gjeografike të përpjesëtimeve të caktuara të prodhuara nga autoritetet kompetente sipas kushtetutës dhe ligjit në kohën sa kanë ekzistuar këto fe-

derata komuniste. Në të gjitha ish-federatat komuniste, përdorimi i kadastrave ka prodhuar probleme në procesin e caktimit të kufijve shtetërorë ashtu që mesatarisht rreth pesë për qind e sektorëve të vijave kufitare kanë ngelur të kontestuar mes palëve. Jugosllavia nuk paraqet përjashtim në këtë aspekt.

Menjëherë pas Luftës së Dytë Botërore, më 1946, në tërë territorin e ish-Jugosllavisë ka ndodhur një përkufizim i territoreve mes ish-njësive federale të Jugosllavisë. Kosova në atë kohë dhe deri më 1974 ka qenë pjesë përbërëse e Republikës së Serbisë. Në fakt, në aspektin kushtetues dhe juridik, Kosova ka qenë e tillë edhe pas vitit 1974. Ajo çfarë duam të tregojmë këtu dhe që ka relevancë të madhe është se vetëm pas vitit 1974 Kosova ka fituar identitetin e qartë territorial, njëjtë si dhe ish-njësitë e tjera federale sepse territori i Kosovës nuk është përcaktuar sipas Kushtetutës së vitit 1974 të ish-RSFJ-së si territor i Republikës së Serbisë.

Kufiri i Kosovës në drejtim të Malit të Zi, siç shihet nga dokumentacioni dhe burimet e tjera të Komisionit Gjillas mbi delimitimin e vitit 1946, nuk ka pësuar asnjë ndryshim deri në shpërbërjen e ish-Jugosllavisë. Shpërbërja e ish-Jugosllavisë më 1992 ka rëndësi të madhe sepse paraqet pikën kryesore të referimit në caktimin e kufijve të Kosovës me fqinjët sipas parimit *uti possidetis* 1974. Kjo është konfirmuar edhe me Planin Ahtisaari të marsit 2007. Në kuptimin e ngushtë të fjalës, zbatimit i parimit *uti possidetis* 1974 ndaj Kosovës paraqitet si problematik sepse “momenti kritik” në trashëgimin e shteteve në sferën e kufijve shtetërorë paraqitet momenti i deklarimit të pavarësisë. Përveç këtij momenti, si “momente kritike” mund të paraqitet edhe momentet e lidhjes së marrëveshjeve të paqes dhe hyrjes së tyre në fuqi, momenti i nxjerrjes së ndonjë vendimi gjyqësor apo arbitror, si dhe momentet e nxjerrjes së vendimeve të tjera që kanë relevancë për kufijtë me vullnetin e palëve. Në rastin e Kosovës, nuk ka “moment kritik” përveç momentit të shpalljes së pavarësisë, por jo të pavarësisë së Kosovës, po të vendeve fqinje, sepse ato të parat kanë trashëguar vijat kufitare në drejtim të Kosovës, e vetëm më pastaj Kosova. Mbi bazën e kësaj, Kosova ka trashëguar Marrëveshjen për kufij të lidhur me 2001 mes RFJ-së dhe Maqedonisë, si dhe regjimin kufitar të Kosovës me Shqipërinë të vendosur pas Luftës së Parë Botërore. Kjo nënkupton se Kosova do të kishte qenë e detyruar për të trashëguar secilin ndryshim eventual territorial të kryer para “momentit kritik” të shpalljes së pavarësisë më 17 shkurt 2008. Në drejtim të Malit të Zi, mësa duket, asnjëherë nuk ka pasur ndryshime të kursi/drejtimin të vijës kufitare të kryer me delimitimin e vitit 1946. Ky konstatim, megjithatë, mungon në raportin e Komisionit Meha.

Kjo mungesë, sado që mund të duket formale dhe e parëndësishme, ka shumë peshë, sepse me këtë tregohet që Komisioni Meha nuk ka qenë i vetëdijshëm për këtë rrethanë dhe, në vend se të identifikojë se cili ka qenë kursori/drejtimi i vijës kufitare me Malin e Zi, ai ka marrë si të mirëqenë se dokumentacioni kadastral mund të shërbejë si provë e pathyeshme e delimitimit të Kosovës me Malin e Zi. Mbështetja e tillë e Komisionit Meha vetëm në gjendjen kadastrale të ofruar kryesisht nga pala malazeze ka rezultuar në shkrirjen e delimitimit në fazën e demarkacionit dhe njëjtësimin e delimitimit me demarkacionit. Po të ishte nisur Komisioni Meha nga delimitimi i vitit 1946 dhe hartat topografike dhe gjeografike të prodhuara gjatë ish-Jugosllavisë atëherë gjendja do të kishte qenë në tërësi ndryshe, sepse vlera provuese e kadastrës do të ishte matur krahas me hartat topografike dhe hartat gjeografike, si dhe krahas dhe së bashku me kriteret standarde të së drejtës ndërkombëtare për caktimin e kufijve. Kriteret standarde, por edhe hartat e dokumentacioni tjetër hartografik kanë vlerë provuese të njëjtë, kurse dallimi në vlerën e tyre provuese ndryshon nën vartësi të rrethanave të secilit rast konkret. Këtë fakt nuk e ka pasur parasysh Komisioni Meha, sepse i ka dhënë vlerë absolute provuese kadastrës, duke injoruar në tërësi kriteret e tjera si më sipër. Angazhimi i këtyre kriterëve me siguri se do të kishte sjellë një rezultat tjetër shumë më të favorshëm për Kosovën. Nëse çështja kalon në arbitrazh, gjë e cila më së miri do të ishte për Kosovën, krejt me siguri që do të ndodhë angazhimi i kriterëve të tjera për caktimin e kufijve të Kosovës me Malin e Zi, në mënyrë shumë më të mirë dhe më ndryshe se që e ka bërë Komisioni Meha.